

Έγκλημα και Συμφιλίωση

10 Φεβρουαρίου 2021

Εισαγωγικά

Το δράμα, οι λύσεις, η διαδικασία συμφιλίωσης. Έτσι οργανώνουν την πορεία τους λαοί που θέλουν να αλλάξουν το πεπρωμένο τους. Διακοινοτικές

συγκρούσεις. Εισβολή. Διαχωρισμός. Σφαγές, εγκλήματα, αγνοούμενοι, ομαδικοί τάφοι συνθέτουν μια ακόμα σκληρή διάσταση της κυπριακής ιστορίας. Τι έγινε; Τι δεν έγινε; Γιατί δεν μπορούμε να πάμε ένα βήμα μπροστά; Πώς άλλοι λαοί αντιμετώπισαν με επιτυχία ανάλογα φαινόμενα; Τι μπορεί να επιτύχει η ΔΕΑ με τη στήριξη της ΕΕ;

Στο ηλεκτρονικό μου βιβλίο «Εγκλημα και Συμφιλίωση» (που περιλαμβάνει 14 άρθρα) καταγράφω τα ιστορικά ζητήματα και επιχειρώ την διαμόρφωση μιας γενικής πρότασης που οδηγεί σε άλλες λύσεις: η ιστορία είναι εκεί, τίποτε δεν αλλάζει. Το μέλλον είναι η πιο σημαντική διάσταση του χρόνου. Με οδηγό τον Νέλσον Μαντέλα μπορούμε να δώσουμε στην Κύπρο, στις διαφορετικές της κοινότητες και στις αντιθετικές της διαδρομές, ένα πλαίσιο εξέλιξης που να ανταποκρίνεται στις σύγχρονες ανάγκες της.

Λάρκος Λάρκου

10 Φεβρουαρίου 2021

Περιεχόμενα

1. Έγκλημα και Συμφιλίωση, 2/8/2018
2. Τόχνη με γνώση για όλους! 19/05/2017
3. Ένα μνημείο για Όσκαρ! 19/10/2017
4. Συμφιλίωση με κυπριακό πρότυπο! 15/11/2016
5. ΔΕΑ σε τέσσερις πράξεις, 03/03/2016
6. Οι εγγυήσεις χωρίς Σανταλάρη... 03/02/2016
7. ΔΕΑ: Ακόμα χίλιοι! 25/07/2014
8. ΕΕ, ΕΑ και αγνοούμενοι, 04/02/2014
9. Ένα μήνυμα απο τη χώρα του Μαντέλα,
01/12/2013
10. Η ΔΕΑ, ο χρόνος και οι πόροι! 05/07/2013
11. ΕΕ και ΔΕΑ, 30/08/2012
12. Η ΔΕΑ για το μέλλον, 05/01/2012
13. ΔΕΑ και Παγκόσμια Ημέρα
Εξαφανισμένων...01/09/2010
14. Οι Αγνοούμενοι όλης της Κύπρου, 14/08/2010

1. Έγκλημα και Συμφιλίωση, 2/8/2018

Στις 25 Ιουλίου 2018 δύο δημοσιογράφοι του «Πολίτη», οι Σ. Παρούτης και Μ. Θεοδώρου, έγραψαν τα εξής σε σχέση με τη δολοφονία 126 τ/κ σε τρία χωριά της επαρχίας Αμμοχώστου το 1974, τη Μαράθα, την Αλόα και το Σανταλάρη:

«Κάτοικοι των χωριών Περιστερώνας και Πηγής είναι οι 15 που κατονομάζονται στο δημοσίευμα της «Volkan» από το 2009 ως οι ένοχοι για τη διάπραξη των δολοφονιών. Ωστόσο, ο κατάλογος των υπόπτων, σύμφωνα με μαρτυρία Τ/Κ από τη Μαράθα που δεν βρίσκεται πια στη ζωή, επεκτείνεται σε ακόμα 15 άτομα από τα ίδια χωριά της επαρχίας Αμμοχώστου...

Μέχρι τις οχτώ το βράδυ άφησε γυναίκες, παιδιά και γέρους ελεύθερους και κράτησε μόνο τους άρρενες από 14 ετών και πάνω, οι οποίοι κατόπιν παρέμβασης Ελλήνων αξιωματικών μεταφέρθηκαν στο στρατόπεδο του Καράολου στο Βαρώσι ως αιχμάλωτοι πολέμου. Δηλαδή, όλοι αυτοί οι άρρενες άνω των 14 ετών των

τριών τ/κ χωριών είναι σε θέση να καταθέσουν ποιοι Ε/Κ κοντοχωριανοί τους συμμετείχαν στη σύλληψή τους. Στο πόρισμα της Αστυνομίας για τη διερεύνηση της υπόθεσης Μαράθα-Σανταλάρη-Αλόα, του 2013, δεν φαίνεται να λήφθηκαν καταθέσεις από αυτούς τους Τ/Κ επιζώντες», («Πολίτης», 25 Ιουλίου 2018)

Η δολοφονία 126 τ/κ στα τρία αυτά χωριά γίνεται ολοένα και περισσότερο γνωστή στην ε/κ κοινωνία. Για δεκαετίες το συγκεκριμένο έγκλημα παρέμενε βαθειά κρυμμένο μυστικό στη δημόσια συζήτηση. Ελάχιστοι ε/κ γνώριζαν (πλην των δραστών) και όσοι έτυχε να γνωρίζουν, έκαναν ότι μπορούσαν για να μείνει η υπόθεση στα συρτάρια της σύγχρονης κυπριακής ιστορίας. Το τελευταίο διάστημα με δημοσιεύματα όπως αυτό του «Πολίτη», οι ε/κ μαθαίνουν ότι για δεκαετίες ήταν κλειδωμένο στα αμπάρια της αστυνομίας. Κρίνω ότι η υπόθεση αυτή έχει τρεις ουσιώδεις διαστάσεις:

Α. Η ε/κ ηγεσία νόμιζε ότι η απόκρυψη ενός εγκλήματος όπως αυτό, βοήθουσε την ε/κ επιχειρηματολογία σχετικά με την τουρκική εισβολή. Έτσι έκανε με τον ομαδικό τάφο των 126 τ/κ στα τρία χωριά, έτσι έκανε και με το καταρριφθέν από ε/κ εθνοφρουρούς αεροπλάνο

«Νοράτλας» που μετέφερε έλληνες στρατιώτες στο νησί αμέσως μετά την έναρξη της τουρκικής εισβολής στο αεροδρόμιο Λευκωσίας. Με απόφαση στο πιο υψηλό επίπεδο στρατιώτες έθαψαν τα συντρίμια του «Νοράτλας» με τόνους από χώμα για να μην αφήσουν σημάδια ότι η Ελλάδα απέστειλε στρατιωτικές ενισχύσεις!

Η ουσία είναι πολύ συγκεκριμένη: όλος ο έξω κόσμος γνώριζε και τα δύο γεγονότα. Η τ/κ ηγεσία διακίνησε φιλμ σχετικό με τον ομαδικό τάφο στα τρία χωριά, και τα ελληνικά αεροπλάνα «Νοράτλας» έγιναν αντιληπτά από τις κατασκοπευτικές υπηρεσίες χωρών που είχαν τις σχετικές δυνατότητες-ΗΠΑ, Ηνωμένο Βασίλειο, Ισραήλ, ίσως και Τουρκία. Όλοι γνώριζαν, πλην ε/κ. Μια στρεβλή αντίληψη περί προπαγάνδας η οποία βοήθουσε μόνο τη συγκάλυψη πάνω σε μερικές από τις πιο περίεργες σελίδας της κυπριακής ιστορίας.

Β. Η αλήθεια, αυτή που προκύπτει από την τεκμηρίωση και τα γεγονότα μόνο όφελος έχει για κάθε πολίτη, για κάθε λαό. Η γνώση προσθέτει δύναμη, αυτογνωσία, αυτοπεποίθηση για να πας μπροστά. Η αποσιώπηση συμβάλλει στη στρεβλή γνώση και στη δημιουργία μιας

κοινής γνώμης γεμάτης από μισές αλήθειες, άρα μισές κατανοήσεις της ιστορικής της διαδρομής, του ιστορικού εαυτού μας. Πολλοί ε/κ διστάζουν να μάθουν, θεωρούν ότι γεγονότα όπως η μαζική δολοφονία στα τρία χωριά δεν πρέπει να λέγονται, ίσως θεωρούν ότι έτσι γίνεται μια προσπάθεια συμψηφισμού με την τουρκική εισβολή. Τίποτε από αυτά δεν πρέπει να ισχύει.

Θεωρώ ότι η αλήθεια, αυτή που προκύπτει από την τεκμηρίωση πρέπει να γίνει καθημερινό θέμα στην πρώτη σελίδα της κυπριακής κοινωνίας. Σε όλες τις διαστάσεις της: στην τουρκική εισβολή, στο Σανταλάρη, στην Άσσια, στο Παλαίκυθρο, στο Σύσκληπο, στην Τόχνη. Τίποτε κρυφό, τίποτε παραπλανητικό. Μόνο η αλήθεια, όπως καταγράφεται από τα ιστορικά τεκμήρια.

Γ. Πολλοί θέτουν το ερώτημα τι θα γίνει με τους δολοφόνους, ή αν θα γίνει κάποια δίκη για την μια περίπτωση ή κάποια άλλη. Αυτά τα ερωτήματα τα έχουν απαντήσει μεγάλοι ηγέτες όπως ο Ν. Μαντέλα και χώρες με επιτυχή πορεία μετάβασης από μια κατάσταση πραγμάτων σε μια άλλη: Ν. Αφρική, Κολομβία, Ιρλανδία. Το παράδειγμα Μαντέλα λέει το απλό: μιλήστε σε μια

Επιτροπή Συμφιλίωσης, η κοινή γνώμη να γνωρίζει, αυτό αρκεί γιατί οδηγεί σε πρόοδο χωρίς επιστροφές στον φαύλο κύκλο των συγκρούσεων που έγιναν σε περασμένες δεκαετίες.

Αυτό κάνει ήδη η Διερευνητική Επιτροπή για τους Αγνοούμενους (ΔΕΑ), αναζητά στοιχεία για τους αγνοούμενους και υλοποιεί τη διαδικασία ταυτοποίησης , χωρίς να αναζητά τις αιτίες ή να έχει τη δυνατότητα να ερευνήσει ως δικαστική αρχή κάτι σε σχέση με τους αυτουργούς εγκλημάτων. Βρίσκω την εισήγηση του δικηγόρου Αχ. Δημητριάδη όπως η ΔΕΑ μετεξελιχθεί σε Επιτροπή Συμφιλίωσης ως ιδιαιτέρως σοβαρή. Η ΔΕΑ έχει ήδη κάνει πολύ καλή δουλειά, διαθέτει κύρος, λειτουργεί με σχετικά καλή υποδομή και το πλήθος από στοιχεία που κατέχει μπορεί να την καταστήσουν αποτελεσματική και σε αυτή την αποστολή.

Θεωρώ ότι η γνώση αποτελεί την απάντηση στα κενά της κυπριακής ιστορίας, η ευρεία αντίληψη της εξέλιξής μας συνιστά την πιο δημιουργική απάντηση σε μια δύσκολη και επώδυνη πορεία συμφιλίωσης με τον αντιφατικό εαυτό μας. Η Κύπρος χρειάζεται να κλείσει πληγές του

παρελθόντος, να στρέψει την προσοχή της στο μέλλον. Αυτό θα κάνει την Κύπρο καλύτερη και όλους τους κύπριους να βλέπουν το μέλλον με διαφορετικά μάτ

2. Τόχνη με γνώση για όλους!   19/05/2017

Στις 15 Ιουνίου η Ρ. Παπαγεωργίου δημοσίευσε στην ιστοσελίδα του ΚΥΠΕ συνέντευξη με τον Σουάτ Καφαντάρ, «το μοναδικό Τουρκοκύπριο που επέζησε από την εν ψυχρώ εκτέλεση 84 Τ/κ της Τόχνης από Ε/κ. Είναι η πρώτη φορά που μιλά σε ε/κ ΜΜΕ. Σήμερα είναι 62 χρονών». Όμως δεν τρέφει μίσος για κανέναν Ε/κ, αλλά για εκείνους που το έκαναν αυτό το μίσος, ο αποτροπιασμός μου, δεν θα σταματήσει να υπάρχει ποτέ».

Περιγράφοντας στο ΚΥΠΕ τη μαρτυρία του, ο Σουάτ Καφαντάρ ανέφερε ότι στις 15 Ιουλίου 1974, όταν έγινε το πραξικόπημα εναντίον του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, ο ίδιος και η οικογένειά του ήταν στην Τόχνη. “Οι σχέσεις μας με τους συγχωριανούς στην Τόχνη ήταν καλές. Μετά

την ανατροπή του Αρχιεπισκόπου, μέλη της ΕΟΚΑ Β` από τα γύρω χωριά άρχισαν να έρχονται στο δικό μας. Βεβαίως υπήρχαν άτομα της ΕΟΚΑ Β` και στο δικό μας χωριό. Στις 20 Ιουλίου, όταν η Τουρκία έκανε την απόβαση στην Κύπρο, εμείς ήμασταν στο χωριό. Δεν είχαμε όπλα ή άλλο οπλισμό, μόνο τουφέκια κυνηγετικά, ίσως και κάποια μικρά όπλα. Μετά τις 20 Ιουλίου είχε ανακωχή μέχρι τις 15 Αυγούστου».

Τότε, είπε, Ελληνοκύπριοι από τα γύρω χωριά πήγαν στην Τόχνη και ζήτησαν από τους Τ/κ να παραδώσουν ό,τι κρατούσαν σε οπλισμό, το οποίο και έκαναν, ενώ έπαιρναν συγκεκριμένα άτομα, Τ/κ στρατιώτες που ήταν τότε εκεί, νοσοκόμες, δάσκαλοι, τους οδηγούσαν στον αστυνομικό σταθμό Καλαβασού και τους έδερναν ή τους βασάνιζαν να πουν αν κάποιος Τ/κ είχε όπλα.

Ε/κ από τα γύρω χωριά, αλλά και μέλη της ΕΟΚΑ Β` από την Τόχνη, είπε, στις 13 Αυγούστου μάζεψαν όλους τους άνδρες άνω των 13 ετών στο ε/κ δημοτικό σχολείο της κοινότητας. Ο Σουάτ θυμάται δύο ονόματα συγχωριανών του, ... και ... (αναφέρθηκε στο πρώτο τους όνομα), οι

οποίοι έχουν πεθάνει, είπε, και οι οποίοι ήταν εκεί στο σχολείο.

«Μας έβαλαν να καθίσουμε όλοι σε μια αίθουσα και απ' έξω ήταν άνδρες της ΕΟΚΑ Β', με μούσια, μακριά μαλλιά και κρατούσαν όπλα. Εκεί μείναμε μέχρι την επομένη το μεσημέρι. Εκείνο το βράδυ τα ΗΕ ήρθαν στο χωριό. Αυτοί οι άνδρες μας είπαν να καθίσουμε, να είμαστε ήσυχοι. Να μην μας δουν τα ΗΕ, τα οποία ήρθαν και έφυγαν. Μετά ήρθε ένας Έλληνας αξιωματικός, σηκωθήκαμε όλοι μας. Ο άντρας μας είπε "μην φοβάστε. Σήμερα είστε όμηροι εσείς, αύριο μπορεί να είμαστε εμείς". Μετά έφυγε. Στο χωριό μας ο υπεύθυνος των ΕΟΚΑβητατζήδων ήταν ο ... (αναφέρθηκε στο πρώτο του όνομα), αλλά και στην περιοχή γύρω από μας".

Την επόμενη ημέρα, 14 Αυγούστου, συνέχισε ο Καφαντάρ, έξω από το σχολείο πήγε ένα λεωφορείο, στο οποίο αναγράφονταν η λέξη KARS, ήταν Τουρκοκυπρίων ιδιοκτητών. Ένας από τους Ε/κ άνδρες εκεί τους είπε να μπουν σε σειρά για να επιβιβαστούν σε αυτό. «Το γεμίσαμε. Στο λεωφορείο ανέβηκαν τέσσερις οπλισμένοι άντρες, ο ένας κάθισε πίσω από τον οδηγό και μας

σημάδευε με το όπλο. Μας είπαν ότι θα μας πάνε στη Λεμεσό στο στρατόπεδο».

Στο οδόφραγμα της Γερμασόγειας, είπε ο Σουάτ, τους σταμάτησαν οι Ε/κ αστυνομικοί. Ένας από τους άνδρες στο λεωφορείο κατέβηκε και όταν ο Ε/κ αστυνομικός τον ρώτησε “ποιοι είναι αυτοί” του απάντησε σαρκαστικά – όπως είπε – “τουρίστες”. «Άνοιξαν το οδόφραγμα, περάσαμε. Δεν ξέρω αν αυτό ήταν σύνθημα. Ίσως και να το είχαν σχεδιάσει από πριν. Πέρασαμε από το δρόμο που περνούσε από το Λανίτειο Λύκειο και εκεί στρίψαμε δεξιά. Μετά από λίγο κατάλαβα ότι ήμασταν στην Αγία Φύλα. Την περάσαμε και πήραμε το δρόμο προς το βουνό. Πέρασαμε από κάποια άλλα χωριά που όμως δεν ήξερα τα ονόματά τους».

Σε κάποιο σημείο, είπε, βγήκαν από τον ασφαλτοστρωμένο δρόμο και μπήκαν σε χωματόδρομο, όπου πριν από 100 μέτρα, το λεωφορείο σταμάτησε. Τους κατέβασαν και τους έβαλαν να περπατήσουν άλλα 100 μέτρα, όπως θυμάται. «Ήμασταν ψηλά, ήταν ένας χώρος σαν μια μικρή πλατεία με έναν φυσικό τοίχο. Από

εκείνο το μέρος έβλεπες σε μεγάλη απόσταση στο βάθος χιλιάδες τσαντίρια, σκηνές».

«Μας έβαλαν να καθίσουμε κάτω, μας είπαν να μην φοβόμαστε, `κάντε ένα τσιγάρο, αν έχετε και κάτι να φάτε, φάτε`. Αυτοί κάθονταν όρθιοι μπροστά μας μαζί με τον οδηγό του λεωφορείου, που είχε επίσης όπλο, αλλά όχι όπως το δικό τους». Τους είπαν, ανέφερε, ότι μετά από λίγο θα τους πήγαιναν σε εκείνες τις σκηνές που ήταν στρατόπεδο αιχμαλώτων. Στη συνέχεια τους υπέδειξαν ένα σημείο να αφήσουν ό,τι είχαν πάνω τους, όπως ταυτότητα, διαβατήριο ή άλλα έγγραφα.

«Ένας από τους τέσσερις είπε ότι θα έφευγε να πάει να κανονίσει τις κουβέρτες και τα χρειώδη για μας στις σκηνές. Κατέβηκε από τον τοίχο και πριν περάσουν λίγα λεπτά ακούσαμε μια σφαίρα στον αέρα. Με το που ακούστηκε ο κρότος της σφαίρας οι άλλοι που είχαν μείνει πίσω με τα όπλα άρχισαν να μας γαζώνουν. Για 10 λεπτά πυροβολούσαν, άδειαζαν τα όπλα και τα ξαναγέμιζαν. Δεν είδα ποιοι πυροβολούσαν. Μας είχαν βάλει να καθίσουμε σε σχήμα μισοφέγγαρου και μας πυροβολούσαν. Δεν μπόρεσα να δω τα πρόσωπά τους.

Ήμασταν 45 άτομα. Τι να πρωτοδείς, τις σφαίρες, τα σώματα που έπεφταν από δω και από κει; Ακούω κάποιον να ζητά σφαίρες. Τα όπλα σίγησαν.»

Ο ίδιος, είπε ο Σουάτ Καφαντάρ, είχε πληγωθεί και αισθάνονταν κρύο. Κάτι ζεστό, ανέφερε, έτρεχε στο πρόσωπό του, αλλά κρατήθηκε και δεν πήρε ανάσα, ήταν το αίμα από το κεφάλι αυτού που έπεσε πάνω του. «Ακούω έναν και λέει ‘αν υπάρχει κάποιος που κουνιέται να τον πυροβολήσεις στο κεφάλι’. Έμεινα εκεί, κρατούσα την αναπνοή μου. Ακούω ήχο σφαίρας, μάλλον κάποιους πυροβόλησαν. Ακούω τον έναν να λέει “έλα να πάρουμε τα ρολόγια απ’ τα χέρια των πεθαμένων” και ο άλλος απαντά “άστα, να φύγουμε, να μην μας δει κανείς”. Αυτό σημαίνει ίσως ότι δεν είχαν εντολή να το κάνουν αυτό. “Να φύγουμε, να πάμε να φέρουμε έναν εκσκαφέα να τους θάψουμε».

Σε μια στιγμή, είπε ο Σουάτ, το αίμα μπήκε στο στόμα του και άρχισε να βρυχάται. Ο άλλος Τ/κ, ο Νιαζί Τσαβούς, που δεν πέθανε και ήταν κοντά του του είπε ότι οι Ε/κ είχαν φύγει. Γύρισε ο ίδιος και είδε ότι όντως είχαν φύγει. Ο Νιαζί, είπε, δεν εντοπίστηκε στις εκταφές της

ΔΕΑ. Ο ξάδελφός του, συνέχισε, πέρασε από πάνω του και έφυγε προτρέποντας και τον ίδιο να φύγει. «Πού να πάω; Βλέπω τον Νιαζί, το στήθος του ήταν γεμάτο τρύπες. Πού να πάω; Έβλεπα τα τσαντίρια. Παντού θα είχε Ε/κ. Τράβηξα αλλού».

Ο Σουάτ Καφαντάρ έμεινε την πρώτη νύχτα σε ένα δέντρο κοντά στην περιοχή που έγινε η εκτέλεση, όπως μας είπε. «Τα μυρμήγκια έρχονταν πάνω μου, στις πληγές μου, όλη την νύχτα ξυνόμουν». Και την επόμενη ημέρα, ανέφερε, έμεινε εκεί στο ίδιο δέντρο, χωρίς να φάει και να πιει τίποτα. “Πού να βρω Αύγουστο μήνα να φάω τι;”.

Τη δεύτερη νύχτα αποφάσισε να περπατήσει. Είχε δει από μακριά, ανέφερε, ένα ψηλό πύργο με μια κόκκινη λάμπα που αναβόσβηνε και αναγνώρισε ότι ήταν ο κεντρικός σταθμός ηλεκτρικού στη Μονή, γιατί είχε δουλέψει για την κατασκευή του. Την 8η ημέρα από το συμβάν, ανέφερε, έφτασε σε ένα χωριό με ευκαλύπτους και κατάλαβε ότι ήταν η Μουταγιάκα. Ήξερε το γιο του Τ/κ μουχτάρη, τον Μεσίμ. Τον πήραν στο σπίτι τους, του περιποιήθηκαν τις πληγές του, έκανε μπάνιο, έφαγε, κοιμήθηκε ένα βράδυ και τον φυγάδευσαν με το

ασθενοφόρο του Ερυθρού Σταυρού, το οποίο πήγαινε στη Μουταγιάκκα για να περιποιηθεί έναν Τ/κ που είχε τραυματιστεί από πτώση από τον πύργο της Μονής και είχε χτυπήσει πολύ σοβαρά τη μέση του. Το είχε κανονίσει, όπως είπε, ο μουχτάρης της Μουταγιάκκας με Τ/κ γιατρούς στη Λεμεσό, που ήταν και μέλη της ΤΜΤ.

Με το ασθενοφόρο, είπε ο Σουάτ, πέρασε από δύο οδοφράγματα των Ε/κ στη Λεμεσό και τελικά οδηγήθηκε στις Βάσεις Επισκοπής, όπου ήταν συγκεντρωμένοι οι Τ/κ από την επαρχία Λεμεσού και την Πάφο. Εκεί, θα έβρισκε τον αρχηγό των Τ/κ της Λεμεσού, τον Ζιγιά Ρισκί για να του αναφέρει αυτό που είχε συμβεί.

Αρχικά οι άντρες ασφαλείας του Ζιγιά δεν τον άφησαν να του μιλήσει γιατί νόμισαν ότι πήγε να ζητήσει κουβέρτα και τον έδιωξαν. Ο Σουάτ Καφαντάρ νευρίασε, όπως είπε, και αποφάσισε να φύγει από εκεί. Περπατώντας και μετά από ώρα, συνάντησε έναν φίλο του πατέρα του, έναν πλούσιο Τ/κ τσιφλικά της Λεμεσού. «Τι κάνεις Σουάτ γιε μου; Καλά θείε Τουράν. Ο μπαμπάς σου τ' αδέρφια σου; Καλά θείε Τουράν. Τι άλλο; Καλά, όλα καλά».

Τότε, είπε ο Σουάτ, σκέφτηκε ότι έπρεπε να πει επιτέλους σε κάποιον τι έγινε, ήταν η 10η μέρα. “Θείε Τουράν έγινε έγκλημα. Ο μπαμπάς μου και ο αδερφός μου έπεσαν και αυτοί ήρωες”. Ο Τουράν τον πήρε από το χέρι και πήγαν ξανά στον Ρισκί. Όταν τους εξήγησε, αρχικά δεν τον πίστεψαν, στη συνέχεια με το σύστημα επικοινωνίας που είχαν ειδοποίησαν τους Τ/κ της Λευκωσίας και αλλού και έτσι ακούστηκε ότι είχε γίνει «έγκλημα».

Ο Ζιγιά ήθελε να τους δείξει το μέρος, αλλά ο ίδιος δεν θέλησε, φοβήθηκε, δεν αισθανόταν ασφαλής, ανέφερε όμως το περιστατικό στα ΗΕ που πήγαν στην περιοχή όπου είχε γίνει η εκτέλεση.

Η μητέρα του και οι δύο αδερφές του είχαν μείνει στην Τόχνη και “μετακινήθηκαν μετά το άκουσμα του εγκλήματος, όπως και όλοι οι Τ/κ της Τόχνης στο χωριό Βουνό”. Ο ίδιος παρέμεινε στις Βάσεις Επισκοπής 4,5 μήνες. Με ελικόπτερο τον μετέφεραν από τις Βάσεις Επισκοπής στις Βάσεις Δεκέλειας και από κει με συνοδεία μέλη της ΤΜΤ πέρασε από 3-4 τ/κ οδοφράγματα και πήγε στο χωριό Βουνό όπου συνάντησε την οικογένειά του.

Όταν έφτασε στο Βουνό, όλοι οι συγχωριανοί, κυρίως γυναίκες και παιδιά, έτρεξαν κοντά του να τον ρωτήσουν αν είδε τους δικούς τους. «Στο μυαλό μου είχαν μείνει πέντε άτομα, ο μπαμπάς μου, ο αδερφός μου, ο ξάδελφός μου και άλλα δύο άτομα που ήταν δίπλα μου σκοτωμένοι».

Ερωτηθείς πώς ένιωσε όταν μεταφέρθηκε στο Βουνό και είδε τους δικούς του πρώτη φορά, ο Σουάτ απάντησε ότι ήταν μια ανακούφιση, αλλά ένιωθε ακόμη ανασφάλεια. «Δεν είχα πατέρα, δεν είχα αδερφό, δεν έβρισκα έναν άντρα, ήταν μόνο μικρά αγόρια». Το χωριό τους είχε αποκτήσει το παρατσούκλι «το χωριό με τις χήρες», ανέφερε.

«Πρώτος εγώ θέλω λύση του Κυπριακού». Στην ερώτηση εάν μετά το άνοιγμα των οδοφραγμάτων επισκέφθηκε την Τόχνη, ο Σουάτ Καφαντάρ είπε ότι πήγε μια φορά. Πήγε με την γυναίκα του και κάποιους άλλους. Ήταν μάλιστα 20 Ιουλίου, τη χρονιά που τα οδοφράγματα άνοιξαν και η ημερομηνία συνέπεσε τυχαία, όπως σημείωσε χαμογελώντας. Στην Τόχνη, ανέφερε, δεν υπάρχει πλέον το σπίτι του, ούτε και η τ/κ γειτονιά.

Ένωσε άσχημα, είπε και διαπίστωσε ότι και κάποιοι Ε/κ έφυγαν από το χωριό μετά το 1974.

Ο Τ/κ δημοσιογράφος που ήταν μαζί μου τον ρώτησε αν θέλει λύση του Κυπριακού. «Πρώτος εγώ θέλω λύση. Για να μην ξαναζήσουμε τέτοια πράγματα. Αλλά δυστυχώς δεν συνέβη, δεν το βλέπω». Πολλοί τον ρωτούν γιατί θέλει λύση με τους Ε/κ, ανέφερε ο Σουάτ, λέγοντας ότι τους απαντά πως εάν ένας σκότωσε, δεν φταίνει όλοι. «Το έκανε ένας, γιατί να τους θεωρώ όλους κακούς;».

Εάν συναντούσες εκείνους τους Ε/κ που ήταν στο λεωφορείο μαζί σας και έκαναν ό,τι έκαναν τι θα τους έλεγες; «Δεν έχω μίσος για κανέναν Ε/κ. Αλλά για εκείνους που το έκαναν αυτό το μίσος, ο αποτροπιασμός μου, δεν θα σταματήσει να υπάρχει ποτέ. Δεν τους ξέρω, ίσως να τους δω και να μην τους γνωρίσω, αλλά αν μου πει κάποιος αυτοί είναι, μπορεί – δεν ξέρω – μπορεί να τους πιάσω από το λαιμό».

Για πολλά χρόνια τα βράδια ξυπνούσε απότομα και φώναζε. Έβλεπε συνέχεια το ίδιο όνειρο, τις σκηνές σε

εκείνο το μέρος ξανά και ξανά. Κάθε 14 Αυγούστου όμως, είπε, δεν αισθάνεται καλά και έχει φαγούρα στο κεφάλι.

Ο Σουάτ Καφαντάρ παντρεύτηκε το 1975, απέκτησε τρία παιδιά, δύο γιους και μια κόρη, και τα μεγάλωσε κάνοντας, όπως είπε, όλες τις χειρωνακτικές δουλειές, οικοδόμος, μπογιατζής, υδραυλικός, κ.ά. Σε όλους βρήκαν δουλειές στο «δημόσιο», είπε, αλλά στον ίδιο όχι, δεν ήταν ούτε τραυματίας πολέμου, ούτε «ήρωας πολέμου». Πέρασαν 15 χρόνια για να μπορέσει να πάρει ένα επίδομα λόγω των όσων βίωσε και των τριών παιδιών που απέκτησε», (ΚΥΠΕ, 15 Ιουνίου)

Η αφήγηση Καφαντάρ δείχνει μια ακόμα από τις άγνωστες πτυχές του κυπριακού δράματος. Ο χρόνος και η λογική των ανθρώπων παραμένουν βασικά συστατικά στην αναζήτηση μιας εξήγησης. Στην περίοδο πριν την τουρκική εισβολή ε/κ εξτρεμιστές δολοφόνησαν τ/κ, πιστεύοντας ότι έτσι θα οδηγήσουν την τ/κ κοινότητα στην υποταγή. Έφεραν ακριβώς το αντίθετο αποτέλεσμα.

Η αφήγηση Καφαντάρ επαναφέρει στη συζήτηση το θέμα μιας «Επιτροπής Συμφιλίωσης», κατά το πρότυπο του Ν. Μαντέλα. Κρίνω αυτή τη συζητηση χρήσιμη, ωστόσο,

αναλύοντας και αναθεωρώντας τα ζητήματα, εκτιμώ ότι η καλύτερη λύση είναι η γνώση που προκύπτει από τη δημόσια συζήτηση, την έρευνα, την αναζήτηση της αλήθειας μέσα από την ιστορική προσπάθεια. Το πρότυπο Μαντέλα αφορά τη Ν. Αφρική, μπορεί κάποιος να δει την κατεύθυνσή του, αλλά ως έχει δεν δουλεύει στην Κύπρο

Η Κύπρος χρειάζεται το δικό της δρόμο για να επιλύσει ζητήματα του παρελθόντος. Η γνώση είναι το κλειδί για να δούμε τα πράγματα κατά πρόσωπο και να κατανοήσουμε σφαιρικά τα γεγονότα. Κρίσιμο θέμα είναι να αναδείξουμε τα δεδομένα όπως αυτά προκύπτουν από την ιστορική έρευνα, με όχι παραποιήσεις, όχι στρεβλώσεις, όχι εκ των υστέρων ερμηνείες.

Η ιστορία αναδεικνύει τα γεγονότα όπως προκύπτουν από τις πηγές, ερμηνεύει, εξηγεί, δεν δικάζει, δεν καταδικάζει. Αυτό χρειαζόμαστε στην Κύπρο. Για να αναζητήσουμε την μεγάλη εικόνα, πρέπει να λέμε την αλήθεια, να είμαστε πρώτα έντιμοι με τον εαυτό μας. Δεν θα αλλάξουμε τα ιστορικά γεγονότα, αυτά είναι εκεί, και θα τα διαβάζουμε ως ιστορικά συμβάντα-η εισβολή, το πραξικόπημα, οι διακοινοτικές συγκρούσεις, οι πρόσφυγες, οι αγνοούμενοι, οι εγκλωβισμένοι, οι ομαδικοί εκτελέσεις στην Άσσια και την Τόχνη, οι

μαρτυρίες του Π. Λιασή ή του Π. Σουππουρή ή του Σ. Καφαντάρ.

Θεωρώ ότι αυτή είναι η δική μας κυπριακή φόρμουλα, όχι η αντιγραφή της γραμμής Μαντέλα.

Η αλήθεια, η εντιμότητα απεναντι στον εαυτό μας, συνιστούν την καλύτερη απάντηση σε κάθε ζήτημα.

Η γνώση είναι δύναμη, αυτή σε καθιστά δυνατό για να μπορείς να δώσεις βάθος στη διαδικασία επίλυσης στηριγμένη στην ιστορική αυτογνωσία!

3. Ένα μνημείο για Όσκαρ! 19/10/2017

Βίλλυ Μπραντ: «Το μέλλον δεν μπορεί να τύχει καλής διαχείρισης από αυτούς που είναι προσκολλημένοι στο παρελθόν».

Ίσως γι' αυτό να δικαιώνεται ο Βίλλυ Μπραντ. Ίσως κάτι να γνώριζε για την Κύπρο, το κατ' εξοχήν πεδίο της προσκόλλησης στο παρελθόν. Έτσι μετά την απόφαση της Βουλής των Αντιπροσώπων να εορτάζεται το ενωτικό ψηφοψήφισμα στους σχολικούς χώρους κατά έναν ορισμένο τρόπο, έρχεται το Δημοτικό Συμβούλιο Λεμεσού να ολοκληρώσει το πακέτο με την απόφασή του στις 13 Οκτωβρίου να εγκρίνει τις διαδικασίες για να ανεγερθεί ειδικό μνημείο για τον Γ. Γρίβα στη Λεμεσό.

Δεν μπορεί κάποιος να απορεί «γιατί τώρα». Όλα είναι προφανή: μετά την κατάρρευση των συνομιλιών στο Κρανς Μοντάνα και τη διάλυση του διαπραγματευτικού τοπίου, η πλειοψηφία της πολιτικής ηγεσίας κήρυξε στροφή προς τα πίσω. Γιατί τώρα και γιατί σε τόση έκταση; Γιατί όποιος δεν έχει να προτείνει κάτι αξιόλογο για το μέλλον, με την μεγαλύτερη άνεση στρέφεται στο παρελθόν, πρώτο, για να κρύψει την γύμνια του, δεύτερο, για να αποκαλύψει τον πραγματικό εαυτό του και, τρίτο, για να «αντλήσει» δυνάμεις από όσα νομίζει ότι του προσπορίζουν κομματικά οφέλη, έστω πάνω στο ακέφαλο σώμα των διακοινοτικών συνομιλιών.

Αυτό συμβαίνει σήμερα στην ε/κ κοινωνία και αυτό είναι μια εξαιρετικά ανησυχητική εξέλιξη. Η επιστροφή στο παρελθόν δείχνει την κατάρρευση της εμπιστοσύνης στην πολιτική διαδικασία που συνδέεται με τις προοπτικές επίλυσης στο κυπριακό. Ταυτόχρονα δείχνει μια μαζική μετατόπιση του δημόσιου λόγου στον παρωχημένο τρόπο σκέψης, στις δημαγωγικές αναλύσεις και στην αδυναμία ορθολογικής ερμηνείας του παρελθόντος. Με καμμία λογική δεν μπορεί να ερμηνευτεί η απόφαση της πλειοψηφίας του ΔΣ του Δήμου Λεμεσού. Τέτοιες αποφάσεις δείχνουν απίστευτης ποσότητας πολιτική αρτηριοσκλήρωση, αδυναμία κατανόησης σε στοιχειώδη ζητήματα της ιστορικής εξέλιξης του νησιού και ασφαλώς σε μια εμμονή που βεβαιώνει ότι στην Κύπρο, ούτε η ιστορία διδάσκει, ούτε η γεωγραφία ούτε καν τα στοιχειώδη μαθηματικά. Η επιστήμη σηκώνει τα χέρια ψηλά, καθ' ότι ετοιμάζεται έναν μνημείο για ότι πιο μνημειώδες ευθύνεται για τη σημερινή τραγωδία της πλειοψηφίας των ε/κ και τη σημερινή ευτυχία της ντενκτασικής μειοψηφίας των τ/κ. Αυτά είναι αμφίβολο αν θα είχαν συμβεί σε κάποια άλλη χώρα με στοιχειώδη αυτοσεβασμό στην πολιτική της ιστορία και στην ευθύνη που αναλαμβάνει μια πολιτική ηγεσία απέναντι στις γενιές που θα έρθουν.

Η στροφή στο παρελθόν ποτέ δεν ήταν κάτι αθώο. Όσοι το επικαλούνται το κάνουν από διάθεση να διαχειριστούν το παρόν και να ποδηγετήσουν το μέλλον. Επιλέγουν πτυχές από το παρελθόν, διαχειρίζονται πτυχές από τη σημερινή πολιτική διαπάλη, επιβάλλουν σε τμήμα της κοινής γνώμης την υπεροχή της διαχείρισης του παρελθόντος ως κορυφαίας αξίας μιας στείρας ιστορικής μνήμης. Δεν έχουμε μια στροφή στις αξίες του Διαφωτισμού οι οποίες θα βοηθήσουν να διαχειριστούμε καλύτερα τα σημερινά φαινόμενα. Έχουμε στροφή στον αντιδραστικό συντηρητισμό, στους τίτλους που γεμίζουν ψευδοϊδεολογήματα του τύπου «εθνικόφρων» και «μη», ή ανόητες ταμπέλλες του τύπου «εθνικοφροσύνη» και «δυνάμεις με μειωμένο πατριωτικό αίσθημα».

Για να διατηρήσουμε το χαρακτήρα μας και να ενδυναμώσουμε τη συνέχειά μας δεν μπορούμε να καταφεύγουμε στις πιο μαύρες σελίδες της ιστορικής μας διαδρομής. Αυτό συνθλίβει την προοπτική της Κύπρου, συσκοτίζει το δημόσιο διάλογο και παρεμποδίζει την ανάπτυξη της κανονικότητας στη δημόσια σφαίρα. Χρειάζεται να δίνουμε σε όσους ζουν στην πατρίδα μας,

πολιτικά και οικονομικά μέσα για αξιοποιούν τις μνήμες, να καθοδηγούν το καινούριο, να κινητοποιούν τις δεξιότητές τους στο σήμερα και να παράγουν το σύγχρονο. Να δέσουν τις αξίες της ελευθερίας και του εκσυγχρονισμού με την μάχη για την επικράτηση των ιδεών του Διαφωτισμού και του Ευρωπαϊσμού απέναντι στις μεσαιωνικές πρακτικές του τυχοδιωκτισμού και της διαίρεσης.

4. Συμφιλίωση με κυπριακό πρότυπο! 15/11/2016

Η συζήτηση για τη δημιουργία μιας Επιτροπής Συμφιλίωσης στο πλαίσιο της διαδικασίας επίλυσης του κυπριακού, διαθέτει λίγους δημόσιους υποστηρικτές, αρκετούς υπόγειους αντιπάλους και πολλούς αδιάφορους ως προς το κεντρικό νόημα της.

Υπάρχει μια συνεχής αναφορά στο παράδειγμα της Ν. Αφρικής, το οποίο προβάλλεται ως παράδειγμα και για άλλες περιπτώσεις. Συνοπτικά, όσοι διέπραξαν εγκλήματα κατά τη διάρκεια της κυριαρχίας του

ρατσιστικού καθεστώτος, τα ομολόγησαν μπροστά από τα θύματά τους στην Επιτροπή Συμφιλίωσης, και αυτό δεν συνεπαγόταν κάποιας μορφής δικαστική δίωξη ή τιμωρία. Αυτή (η τιμωρία) ισούται με την παραδοχή ενός εγκλήματος, η οποία με τη σειρά της λειτουργεί ως διαδικασία «κάθαρσης», κατά τον τρόπο που ο Ν. Μαντέλα σκέφτηκε να θέσει σε λειτουργία την απόδοσης δικαιοσύνης. Το παράδειγμα επίσης της Κολομβίας εσχάτως μπήκε στο παιχνίδι, παρά την αποτυχία του να αλλάξει τα πράγματα στην Μποκοτά σε σχετικό δημοψήφισμα. Τι από τα πιο πάνω ταιριάζει στην περίπτωση της Κύπρου; Πολλοί βλέπουν προς τη Ν. Αφρική, άλλωστε οι διαπραγματευτές Α. Μαυρογιάννης και Ο. Ναμί, έχουν επισκεφθεί προς το σκοπό αυτό τη χώρα του Ν. Μαντέλα.

Εκτιμώ ότι κάθε χώρα έχει τη δική της παράδοση, τις δικές της ιδιομορφίες, τις σκέψεις των πολιτών που δείχνουν πόσο, τότε και τι μπορεί να αλλάξει τα πράγματα. Στη δική μου σκέψη, τρεις παράγοντες οδηγούν σε μια κατεύθυνση.

Πρώτο, η μεγάλη χρονική διάρκεια στην εξέλιξη του κυπριακού. Εγκλήματα σημειώθηκαν το 1974 στη διάρκεια της τουρκικής εισβολής, άλλα το 1964, άρα πριν 52 χρόνια, στη διάρκεια των διακοινοτικών συγκρούσεων. Πέρασαν δεκαετίες, ο χρόνος οδηγεί τα πράγματα σε μια διαφορετική διαχείριση.

Δεύτερο, στην Κύπρο το σχίσμα ανάμεσα σε ε/κ και τ/κ υπήρξε κεντρικό θέμα ρήξης με εθνικά χαρακτηριστικά, άρα αναπτύχθηκε σε διαφορετική βάση από ότι η Ν. Αφρική και οι εκεί φυλετικές διακρίσεις ανάμεσα στη λευκή μειονότητα και την μεγάλη πλειοψηφία των μαύρων. Συνεπώς η σύγκριση αυτή, δείχνει ότι δεν ταιριάζει η αυτούσια μεταφορά του μοντέλου αυτού στην κυπριακή περίπτωση.

Τρίτο, η έλλειψη παράδοσης, η απουσία σχετικής κουλτούρας ανεκτικότητας στην Κύπρο, με την πιθανή δημιουργία μιας επιτροπής με βάση τα νοτιοφρικάνικα πρότυπα, δεν θα βοηθήσει στη δημιουργία κλίματος επικοινωνίας και, κυρίως, εμπιστοσύνης. Θυμίζω ότι σε περίπτωση λύσης, ταυτόχρονα με την πολιτική για την συμφιλίωση, θα εφαρμόζονται σε άλλα επίπεδα,

πρόνοιες με εξίσου δύσκολες πρακτικές όπως αυτές για το εδαφικό, ο αφοπλισμός, οι αποζημιώσεις κλπ.

Είναι απολύτως αναγκαίο να βρεθεί η βέλτιστη φόρμουλα, ικανή να απαντήσει στις δικές μας ιδιομορφίες. Αυτή, νομίζω, ότι είναι η ενημερωτική, παιδαγωγική δραστηριότητα της πολιτικής και πνευματικής ηγεσίας, ιδιαίτερα εκείνων των ηγετών που θα κατευθύνουν τις εξελίξεις με στόχο την εφαρμογή της λύσης. Αυτή η δραστηριότητα μπορεί να περιλαμβάνει ένα πλαίσιο από δράσεις, όπως οι κοινές και διαφορετικές επισκέψεις σε χώρους με ιστορικό συμβολισμό, όπως ο Τύμβος της Μακεδονίτισσας ή το χωριό Σανταλάρι, οι ανοικτές δημόσιες ομιλίες επί του θέματος, ή με τη συμμετοχή προσώπων με ειδικές γνώσεις ή προσωπικά βιώματα, σε έναν καλά προετοιμασμένο δημόσιο διάλογο.

Ο λόγος, η επιχειρηματολογία, η αναφορά σε εγκλήματα και σε μικρές ή μεγάλες τραγικές περιπτώσεις, θα επικεντρώνεται στην αναγνώριση τους, στην παραδοχή τους, στην ενίσχυση της προσπάθειας για να διαβάσουμε τις εξελίξεις με βλέμμα στραμμένο στο μέλλον. Η γνώση

είναι η βάση για την ανατροπή, η αναγνώριση η βάση για την πρόοδο και η εμπιστοσύνη στο μέλλον η προϋπόθεση για τη δημιουργία μιας κοινωνίας ανοχής μέσα στο ευρωπαϊκό πλαίσιο.

Ένας ειλικρινής, δημόσιος διάλογος, μέσα από την προβολή του στα ΜΜΕ θα βοηθήσει στην κατανόηση του παρελθόντος με βοηθό τα πραγματικά γεγονότα και την κατανόηση φαινομένων που οδήγησαν σε εγκλήματα. Τι οδηγεί αυτές τις αλλαγές στην επιτυχία; Ασφαλώς η πίστη ότι δεν θα γυρίσουμε πίσω για να μείνουμε εκεί, αλλά θα γυρίσουμε πίσω για να κτίσουμε με πρόθετο υλικό μια συμφωνία εμπιστοσύνης για το μέλλον. Με γνώμονα την αλήθεια και ότι η ιστορική έρευνα τεκμηριώνει ως τέτοια, καθ' ότι, μόνο οι πηγές και οι μαρτυρίες βεβαιώνουν ότι αποτελεί ρεαλιστικό ιστορικό υλικό. Λοιπόν, η γνώση της αλήθειας συνιστά το αναγκαίο εργαλείο για την πολιτική της συμφιλίωσης, γιατί μόνο αυτή θα στέκεται σε στέρεα πόδια κάθε μέρα!

Δύσκολο θέμα, ακριβώς όπως η πολιτική διαδρομή της νήσου. Εδώ, ωστόσο, κρίνονται όσοι και όσες πολιτικές δυνάμεις διαθέτουν, πράγματι, σχέδιο για την αυριανή

Κύπρο και όσοι απλώς υποκρίνονται ότι θέλουν, αλλά αναζητούν διαρκώς προσχήματα για να σπρώχνουν τις εξελίξεις πιο κάτω.

5. ΔΕΑ σε τέσσερις πράξεις, 03/03/2016

Το ζήτημα με τη διερεύνηση της τύχης των αγνοουμένων έχει ειδική βαρύτητα. Όλοι αναγνωρίζουν το γεγονός αυτό, συνεπώς πάνω σε αυτό το δεδομένο, υποστηρίζω τα εξής:

1. Για πρώτη φορά μετά από δεκαετίες, υπάρχει σημαντική πρόοδος, έχει καλυφθεί έδαφος, μεγάλος αριθμός λειψάνων έχει ταυτοποιηθεί. Οι αριθμοί και τα στοιχεία από τον Ν. Νέστορος, μέλος της ΔΕΑ: «Αυτή τη στιγμή στον επίσημο κατάλογο των αγνοουμένων περιλαμβάνονται 1,508 Ε/κ, από τους οποίους οι 43 χάθηκαν την περίοδο `63-`64 και 493 Τ/κ, από αυτούς οι 229 αγνοούνται από την περίοδο `63-`67 και οι υπόλοιποι το 1974. Από αυτούς τους 264 Τ/Κ που αγνοούνται από

την περίοδο της εισβολής οι 126 χάθηκαν στην περιοχή Αλόα-Μαράθα-Σανταλάρι. Από τους 1,508 Ε/κ αγνοούμενους έχουν γίνει ταυτοποιήσεις 435 ατόμων ενώ οι ταυτοποιήσεις Τ/κ ανέρχονται στις 138. Άλλες 200 περιπτώσεις βρίσκονται στο στάδιο των ανθρωπολογικών ή γενετικών αναλύσεων, 100 υποθέσεις Ε/Κ δε μπορούν να ταυτοποιηθούν, ενώ απομένει να εντοπιστούν τα οστά άλλων 800 αγνοουμένων. Στο 99% όλων των περιπτώσεων υπάρχει DNA των συγγενών για να γίνουν οι γενετικές ταυτοποιήσεις» (ΚΥΠΕ, 10 Μαρτίου 2015)

Η σύγκριση δείχνει τη μεγάλη πρόοδο: στο παρελθόν όλα ήταν στο σκοτάδι, τα αιτήματα των συγγενών των αγνοουμένων παρέμεναν και αυτά αγνοούμενα. Το 2015 οι αριθμοί ομιλούν αφεαυτών: ταυτοποιήσεις για 435 Ε/κ αγνοούμενους, 138 ταυτοποιήσεις για τ/κ αγνοούμενους, ενώ άλλες 200 περιπτώσεις βρίσκονται στο στάδιο των ανθρωπολογικών ή γενετικών αναλύσεων. Κάθε ένας που θέλει να μιλήσει σοβαρά για το ζήτημα αυτό, αναδεικνύει αυτό το στοιχείο, καθώς πάγιο αίτημα για δεκαετίες υπήρξε το αίτημα για διακρίβωση της τύχης των αγνοουμένων. Δυστυχώς, λίγοι μιλούν γι' αυτό, σπανίως αναδεικνύονται τα συγκριτικά στοιχεία που καταγράφουν την ολοκλήρωση μιας επώδυνης διαδικασίας, ακόμα πιο

λίγοι στο δημόσιο βήμα μπαίνουν στον κόπο να μιλήσουν με τη γλώσσα της σύγκρισης, και κατά συνέπεια την γλώσσα της αλήθειας.

2. Η συζήτηση επικεντρώνεται στην κωλυσιεργία που έμφανίζει ο στρατός κατοχής να ανοίξει στρατιωτικές ζώνες για έρευνες για εντοπισμό πιθανών χώρων για εκσκαφές. Η κριτική είναι πολύ σωστή, αν και έχουν καταγραφεί βήματα προόδου το τελευταίο διάστημα, με την Τουρκία να διευκολύνει την πρόσβαση σε ορισμένες στρατιωτικές ζώνες. Η κριτική προς την Τουρκία είναι επιβεβλημένη για να κάνει επιπρόσθετα βήματα, όπως επιβεβλημένη είναι και η συνεχής και δημόσια αναγνώριση της προόδου στις ταυτοποιήσεις, όπως δείχνουν τα στοιχεία από την προηγούμενη παράγραφο.

3. Η ΕΕ έκρινε το έργο ως πολύ σημαντικό, ενεργεί ως κύριος χορηγός για ένα ανθρωπιστικό ζήτημα. Λέει η ΕΕ σε σχετική ανακοίνωση στι 3 Φεβρουαρίου 2014: «για να ενισχυθεί περαιτέρω η εμπιστοσύνη ανάμεσα στις δύο κοινότητες, διατίθενται κονδύλια για εκστρατείες ευρείας ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης. Η ΔΕΑ συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση των αμοιβαίων ανησυχιών και

ενισχύει τη συνεργασία μεταξύ των δύο κοινοτήτων της νήσου μέσω της εκταφής, της ταυτοποίησης και της επιστροφής των σορών των αγνοουμένων και των δύο κοινοτήτων στους συγγενείς τους».

Δεν γνωρίζω αν έτσι συμβαίνει. Περισσότερο βλέπω το αντίθετο με όσα αναφέρει ως κατευθυντήρια βάση η ΕΕ, βλέπω ομιλίες στις κηδείες που έχουν κομματικό χρώμα, ομιλίες που τρέφουν τη στασιμότητα, αντί να συμβάλλουν «στην καλύτερη κατανόηση των αμοιβαίων ανησυχιών και ενισχύει τη συνεργασία μεταξύ των δύο κοινοτήτων της νήσου». Βλέπω επίσης ότι επιφανείς παράγοντες της νήσου που θα μπορούσαν να ενισχύσουν οικονομικά το έργο που επιτελείται με τις εκταφές, σιωπούν, ενώ καμμιά οργανωμένη προσπάθεια για ενίσχυση της οικονομικής βάσης της ΔΕΑ δεν σημειώνεται.

4. Το τελευταίο διάστημα υπάρχει μεγάλη δημοσιότητα στα ηλεκτρονικά μέσα για τα ζητήματα που συνδέονται με τις έρευνες για καταγραφή πιθανών σημείων για εκταφές, ή για πιθανές μετακινήσεις οστών ή και την έρευνα στον Τύμβο της Μακεδονίτισσας. Αποκορύφωμα

αυτής της κατάστασης, η αναφορά σε τηλεοπτικό πρόγραμμα μιας λεπτομέρειας για την κατάσταση ενός οστού από αγνοούμενο, επειδή έθεσε κάποιο ερώτημα τηλεφωνικά η γυναίκα του! Θεωρώ ότι αυτή η πυκνή, σχεδόν καταγιστική παρουσία, των υπευθύνων για τα ζητήματα αυτά και οι σχετικές αναφορές τους στα ΜΜΕ αποτελεί μια υπερβολή, και στη δική μου κρίση, δεν αποτελεί και την καλύτερη μέθοδο για να προωθήσουμε λύσεις. Η διάσταση αυτού ζητήματος, απαιτεί αυτοσυγκράτηση και προσεκτικές κινήσεις, διακριτικότητα.

Συνοπτικά, λίγες δηλώσεις και πολλή δουλειά, ή και καθόλου δηλώσεις με σκληρή δουλειά, κάτι το οποίο διδάσκει με τη σεμνότητά και την εργατικότητά του ο Ξ. Καλλής.

6. Οι εγγυήσεις χωρίς Σανταλάρη... 03/02/2016

Σε ρεπορτάζ στην τ/κ εφημερίδα «Κίπρις» στις 26 Ιανουαρίου 2016 αναφέρεται ότι «βρέθηκαν τα οστά 86

προσώπων κατά τις ανασκαφές που πραγματοποιήθηκαν στο μέρος όπου είναι το μνημείο των μαζικών ταφών τουρκοκυπρίων στα χωριά Μαράθα και Σανταλάρη στα κατεχόμενα. Σύμφωνα με την εφημερίδα «Κίπρις», που επικαλείται πληροφορίες από το γραφείο του τ/κ μέλους της ΔΕΑ, αυτή την στιγμή οι ομάδες της ΔΕΑ διενεργούν εκσκαφές σε επτά τοποθεσίες στα κατεχόμενα και μία, στην Αθαλάσσα, στις ελεύθερες περιοχές. Στην κατεχόμενη Μια Μηλιά υπάρχουν πληροφορίες για τα οστά ενός Ε/κ και στο Δίκωμο για τα λείψανα τριών Ε/κ. Στο δρόμο από το Βουνό στο Δίκωμο, αναφέρεται, όπου παλαιότερα είχαν εντοπιστεί τα οστά ενός Ε/κ ανευρέθηκαν και άλλα οστά και οι εργασίες συνεχίζονται. Στην Αθαλάσσα εκσκαφές γίνονται κατόπιν πληροφοριών που αφορούν τρεις τ/κ» (ΚΥΠΕ, 26/1).

Σε ένα άλλο ρεπορτάζ, το οποίο συμπληρώνει το προηγούμενο ο Νέστορας Νέστορος, εκπρόσωπος της ε/κ πλευράς στη Διερευνητική Επιτροπή για του Αγνοούμενους (ΔΕΑ) δηλώνει τα εξής: «αυτή τη στιγμή στον επίσημο κατάλογο των αγνοουμένων περιλαμβάνονται 1,508 ε/κ, από τους οποίους οι 43 χάθηκαν την περίοδο '63-'64 και 493 Τ/κ, από αυτούς οι 229 αγνοούνται από την περίοδο '63-'67 και οι υπόλοιποι

το 1974. Από αυτούς τους 264 Τ/Κ που αγνοούνται από την περίοδο της εισβολής οι 126 χάθηκαν στην περιοχή Αλόα-Μαράθα-Σανταλάρι» (ΚΥΠΕ-10 Μαρτίου 2015).

Το θέμα αυτό παραμένει στην κορυφή της αναζήτησης μιας διαφορετικής Κύπρου. Πόνος, μνήμες, δύσκολα, αναπάντητα γιατί. Η ορθολογική διαχείριση τέτοιων θεμάτων βελτιώνει ουσιωδώς τις προϋποθέσεις για την αλλαγή και την πρόοδο. Σε τρία επίπεδα:

Α. Η γνώση, η εξήγηση αυτών των φαινομένων από τους κύπριους πολίτες. Είναι μεγάλης σημασίας υπόθεση οι πολίτες να αντιλαμβάνονται, χωρίς παραποιήσεις, την πραγματική εξέλιξη του κυπριακού και των διακοινοτικών σχέσεων ανεξάρτητα από σκοπιμότητες ή συγκαλύψεις. Το ότι η ε/κ κοινή γνώμη αγνοεί τα στοιχεία του μαζικού εγκλήματος στο Σανταλάρι, δείχνει ότι για δεκαετίες η πολιτική ηγεσία απέκρυβε την αλήθεια για να υπηρετήσει το κυρίαρχο ε/κ αφήγημα ότι «κάναμε τα πάντα ωραία, για όλα φταίνε οι άλλοι». Η παρεξήγηση οφείλεται στην άγνοια βασικών κανόνων της εξέλιξης των κοινωνιών: δεν υφίσταται ε/κ συλλογική ενοχή στα εγκλήματα αυτά, οι ακροδεξιοί που έκαναν τη μαζική

σφαγή, δεν ταυτίζονται με τη συλλογική ενότητα των ε/κ. Ωστόσο, ακριβώς για αυτό, η ε/κ κοινωνία έχει ευθύνη να κατανοήσει, να καταδικάσει και να λύσει με έναν διαφανή τρόπο ένα ζήτημα που έρχεται από το παρελθόν. Στην εξέλιξη του κυπριακού κανένας συμψηφισμός δεν υφίσταται, και κανένας συμψηφισμός δεν δικαιολογεί την κορυφαία πράξη της εξέλιξής του, την τουρκική εισβολή. Γι' αυτό η ε/κ κοινωνία έχει τη δική της ευθύνη να ερμηνεύσει κάθε φάση του κυπριακού κατά τρόπο που να δείχνει ότι η ανάγνωση διαθέτει ανοικτά μάτια για το μέλλον.

Β. Οι συζητήσεις για την επίλυση του κυπριακού διαθέτουν δύσκολες πτυχές, όπως το ζήτημα της κατάργησης των εγγυήσεων και της δημιουργίας ενός νέου περιβάλλοντος ασφαλείας σε μια επανενωμένη Κύπρο. Γνωρίζουμε ότι η τ/κ πλευρά με δηλώσεις Μ. Ακιντζί, ενώ αποδέχεται ότι το σύστημα του 1960 χρειάζεται αναθεώρηση, και ενώ δηλώνει ότι λαμβάνει υπόψη της τις ευασθησίες των ε/κ, επιδιώκει σε ένα βαθμό την διασφάλιση μιας ειδικής ρύθμισης με συμμετοχή της Τουρκίας. Τρεις λόγοι εξηγούν τη θέση αυτή: πρώτο, οι αριθμοί που παραθέτει ο Ν. Νέστορος και οι μαρτυρίες στο Σανταλάρι. Δεύτερο, η μακρόχρονη

καλλιέργεια από την εξουσία του Ρ. Ντενκτάς κλίματος συνεχούς αμφιβολίας για τις διαθέσεις των ε/κ. Τρίτο, η αδυναμία της ε/κ ηγεσίας να αναδείξει με συνέπεια και τεκμηρίωση το γεγονός ότι η ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ την 1η Μαΐου διαμορφώνει ένα νέο, σοβαρό πλαίσιο ασφαλείας, το οποίο, σε συνδυασμό με την τουρκική υποψηφιότητα για μελλοντική ένταξη στην ΕΕ, προσφέρει μια διαφορετική ανάγνωση του ζητήματος. Με την ένταξη στην ΕΕ, το σύστημα του '60, εντάχθηκε σε ένα διαφορετικό, ανώτερο, υπερεθνικό σύστημα λειτουργίας, το οποίο έθεσε την παλαιά κατάσταση πραγμάτων σε ένα ξεπερασμένο από την ευρωπαϊκή πρακτική «υποσύστημα».

Γ. Οι διακοινοτικές συνομιλίες συνιστούν ένα δρόμο, είναι αυταπόδεικτα αναγκαίος. Ωστόσο, άλλα, δευτερεύοντα στοιχεία χρειάζεται να τις συνοδεύουν ως υποστηρικτικό «υλικό». Για παράδειγμα, η δικοινοτική συνεργασία, οι κομματικές και συντεχνιακές επαφές, οι κοινές εκδηλώσεις, η επικοινωνία οικοδομούν σταδιακά στοιχεία εμπιστοσύνης. Εάν είχαμε σκεφθεί το θέμα έγκαιρα και στην πλήρη διάστασή του, και εάν είχαμε υλοποιήσει ένα τέτοιο, εκτεταμένο πρόγραμμα δραστηριοτήτων, σήμερα η συζήτηση για το ζήτημα των

εγγυήσεων και της ασφάλειας θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί σε καλύτερο περιβάλλον. Περισσότερη επικοινωνία, επαφές, αύξηση του βαθμού εμπιστοσύνης, ισούται με λιγότερα βαρίδια στο παζλ για το ζήτημα της ασφάλειας, μικρότερος βαθμός δυσκολίας στην επεξεργασία πιθανών λύσεων σήμερα στο τραπέζι των συνομιλιών.

7. ΔΕΑ: Ακόμα χίλιοι!   25/07/2014

Ο Πόλ Ανρί, τρίτο μέλος της Διερευνητικής Επιτροπής για τους Αγνοούμενους, έκανε σημαντικές δηλώσεις ύστερα από την επίσκεψη του Προέδρου Ν. Αναστασιάδη και του Τ/κ ηγέτη Ν. Ερογλου στο Ανθρωπολογικό Εργαστήριο της ΔΕΑ, που βρίσκεται στην νεκρή ζώνη στο αεροδρόμιο Λευκωσίας στις 24 Ιουλίου 2014. Σύμφωνα με σχετικό ρεπορτάζ στο ΚΥΠΕ είπε τα εξής:

«Είναι η πρώτη φορά που οι ηγέτες επισκέφθηκαν μαζί το εργαστήριο μας και συζήτησαν με τους επιστήμονες αυτού του δικοινοτικού έργου. Νοιώθουμε ενθαρρυμένοι από το ενδιαφέρον που επέδειξαν. Μας ενεθάρρυναν να

κάνουμε βήματα για να επιταχύνουμε το έργο μας. Η ΔΕΑ επιθυμεί να επιταχύνει το έργο της προκειμένου να ταυτοποιηθούν περισσότερα λείψανα κυπρίων θυμάτων και από τις δύο κοινότητες». Σημειώνοντας ότι η περσινή χρονιά ήταν η καλύτερη μέχρι στιγμής σε ότι αφορά το έργο της ΔΕΑ και ότι η φετινή θα είναι επίσης μια καλή χρονιά, είπε ωστόσο ότι δεν μπορεί να λεχθεί ότι είναι μια καλή χρονιά για τις οικογένειες «καθώς δεν έχουμε ακόμη εντοπίσει τα λείψανα πέραν των 1,000 ατόμων. Για τον λόγο αυτό, η ΔΕΑ θα προβεί σε ενέργειες προκειμένου να επιταχύνει την πρόσβαση σε χώρους, τη διερεύνηση, τις εκταφές, τις ταυτοποιήσεις και την επιστροφή των λειψάνων διότι επιθυμούμε να επιστρέψουμε τα λείψανα ενόσω οι οικογένειες είναι ακόμη εν ζωή διαφορετικά δεν έχει κανένα απολύτως νόημα». Επίσης, εξέφρασε την ελπίδα όπως «αυτό λειτουργήσει και ως εργαλείο συμφιλίωσης ανάμεσα στις δύο κοινότητες».

Το τρίτο μέλος της ΔΕΑ απηύθυνε στη συνέχεια έκκληση για οικονομική ενίσχυση. Είπε: «χρειαζόμαστε χρήματα, ζητούμε επιπλέον από τον υφιστάμενο προϋπολογισμό που φθάνει περίπου τα 4 εκατ. ευρώ, ακόμη 900,000 ευρώ από δωρητές, από την ΕΕ, από τις δύο κοινότητες,

από άλλους δωρητές. Υπάρχει ανάγκη για εργοδότηση περισσότερου προσωπικού, όπως ερευνητές, αλλά και περισσότερων εκσκαφών όπως και χρήματα για τις γενετικές αναλύσεις. Έτσι, θα είμαστε σε θέση να επιταχύνουμε το έργο μας και να βοηθήσουμε να δοθεί ένα τέλος στο μαρτύριο των οικογενειών».

Σύμφωνα με ανακοίνωση που δόθηκε την ίδια ημέρα στους δημοσιογράφους από την ΔΕΑ, η Επιτροπή έχει προβεί από το 2007 σε εκταφές λειψάνων σχεδόν 1100 ατόμων και έχει ταυτοποιήσει και επιστρέψει στις οικογένειες 500 από αυτά τα λείψανα. Δεν έχουν βρεθεί ακόμη τα λείψανα 1000 αγνοουμένων Ε/κ και Τ/κ. Οι οικογένειές τους, 40 με 50 χρόνια μετά την εξαφάνισή τους, συνεχίζουν να έχουν τον αβάστακτο πόνο της αβεβαιότητας για την τύχη των αγαπημένων τους».

Στο τέλος η ΔΕΑ κάνει έκκληση σε όσους κατέχουν πληροφορίες να μιλήσουν τώρα. Σημειώνει δε ότι «η έλλειψη έγκυρων πληροφοριών είναι η μεγαλύτερη πρόκληση που αντιμετωπίζει σήμερα η ΔΕΑ και για το λόγο αυτό η ΔΕΑ καλεί όλους τους Κύπριους που μπορεί να κατέχουν πληροφορίες για πιθανούς χώρους ταφής

αγνοουμένων να δώσουν τις πληροφορίες αυτές στην ΔΕΑ».

Τόσο οι δηλώσεις Ανρί όσο και η ανακοίνωση της ΔΕΑ λένε την αλήθεια σχετικά με την πιο τραγική πτυχή του ανοικτού κυπριακού. Λίγα λόγια, αριθμοί, προτάσεις, μια έκκληση. Η ΔΕΑ με σαφήνεια κάνει λόγο σε προφανείς ευθύνες της Τουρκίας με στόχο «να προβεί σε ενέργειες προκειμένου να επιταχύνει την πρόσβαση σε χώρους», αλλά ταυτόχρονα βλέπει το σύνολο του πράγματος. Κάνει έκκληση για δωρητές, «από την ΕΕ, από τις δύο κοινότητες, από άλλους δωρητές». Κάνει αναφορά στην ΕΕ, αλλά ο προϋπολογισμός του κυπριακού κράτους δεν προνοεί κάτι!

Δεν γνωρίζω αν η έκκληση της ΔΕΑ θα βρει ανταπόκριση. Έως τώρα ανάλογες εκκλήσεις ήχησαν σε ώτα μη ακουόντων, έστω και εάν «έτσι, θα βοηθήσουμε να δοθεί ένα τέλος στο μαρτύριο των οικογενειών».

Το θέμα αυτό δεν έχει αποκτήσει μια ανάλογης έκτασης δημοσιότητα. Προέχουν άλλα.

Η επίσκεψη των δύο ηγετών στο Ανθρωπολογικό Εργαστήρι της ΔΕΑ, ίσως προκαλέσει κάποιο ενδιαφέρον, ίσως να ελκύσει τα φώτα της αναγκαιότητας-«διότι

επιθυμούμε να επιστρέψουμε τα λείψανα ενόσω οι οικογένειες είναι ακόμη εν ζωή διαφορετικά δεν έχει κανένα απολύτως νόημα»!!

8. ΕΕ, ΕΑ και αγνοούμενοι, 04/02/2014

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 3 Φεβρουαρίου ανακοίνωσε ότι σε συνεργασία με το Πρόγραμμα Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών, «υπέγραψε την έκτη συμφωνία συνεισφοράς για τη χορήγηση συμπληρωματικής χρηματοδοτικής συνεισφοράς της ΕΕ ύψους 2,6 εκατ. ευρώ για την ενίσχυση της Επιτροπής Αγνοουμένων (ΕΑ) στην Κύπρο».

Με αυτή τη συμπληρωματική συνεισφορά «η Ευρωπαϊκή Ένωση εκφράζει την αμέριστη στήριξή της προς την ΕΑ, ενώ το συνολικό ποσό που χορηγήθηκε από την ΕΕ για την ενίσχυση της ΕΑ ανέρχεται πλέον σε 12,1 εκατ. ευρώ. Η ΕΕ αποτελεί τον μεγαλύτερο χορηγό της Επιτροπής Αγνοουμένων». Στην ίδια ανακοίνωση σημειώνεται ότι

«για να ενισχυθεί περαιτέρω η εμπιστοσύνη ανάμεσα στις δύο κοινότητες, στο πλαίσιο της νέας αυτής συμφωνίας συνεισφοράς, διατίθενται κονδύλια για εκστρατείες ευρείας ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης. Η ΕΑ συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση των αμοιβαίων ανησυχιών και ενισχύει τη συνεργασία μεταξύ των δύο κοινοτήτων της νήσου μέσω της εκταφής, της ταυτοποίησης και της επιστροφής των σορών των αγνοουμένων και των δύο κοινοτήτων στους συγγενείς τους». Το 2013 ήταν η πιο επιτυχημένη χρονιά για το έργο της ΕΑ, καθώς ταυτοποιήθηκαν και επεστράφησαν στις οικογένειές τους 140 σοροί, ενώ ο συνολικός αριθμός των σορών που έχουν ταυτοποιηθεί από το 2006 ανέρχεται σε 477.

Η Επιτροπή Αγνοουμένων (ΕΑ) συστάθηκε τον Απρίλιο του 1981 με συμφωνία μεταξύ της ελληνοκυπριακής και της τουρκοκυπριακής κοινότητας, υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών. Εντολή αυτής της δικοινοτικής επιτροπής είναι να εξακριβώνει την τύχη των αγνοουμένων χωρίς να αποδίδει ευθύνες για την αιτία θανάτου τους. Αρχαιολόγοι και ανθρωπολόγοι της Δικανικής Ανθρωπολογικής Ομάδας της Αργεντινής (ΕΑΑΦ) έχουν εκπαιδεύσει τη δικοινοτική ομάδα κύπριων

επιστημόνων σχετικά με τις εκταφές και τις ανθρωπολογικές αναλύσεις.

Έτσι τέθηκαν οι βάσεις για τη δημιουργία του Ανθρωπολογικού Εργαστηρίου στη Λευκωσία. Σύμφωνα με τα στοιχεία που η ΕΑ παραθέτει «έχουν επιστραφεί οι σοροί 477 αγνοουμένων από τα γεγονότα του 1963/4 έως του 1974 στις οικογένειές τους». Τα στοιχεία που παραθέτει η ΕΑ στην ιστοσελίδα της σχετικά με το θέμα είναι ενδιαφέροντα: αριθμός αγνοουμένων: Ε/κ 1508, Τ/κ 493, ενώ σημειώνει ότι έχουν γίνει ανασκαφές σε 825 σημεία.

Το τελευταίο επεισόδιο της μάχης κατά της λήθης, έφερε στο φως η εφημερίδα «ο Φιλελεύθερος» στις 4 Φεβρουαρίου 2014, η οποία, με τον τίτλο «εντοπίστηκαν λείψανα και βρέθηκε λεωφορείο αγνοουμένων της Τόχνης», γράφει ότι «1974 είχαν σκοτωθεί 85 τουρκοκύπριοι κάτοικοι της Τόχνης από ελληνοκυπρίους ατάκτους οι οποίοι δρούσαν στην περιοχή...και μεταφέρθηκαν με δύο λεωφορεία σε λατομείο στην Παρεκκλησιά όπου και τάφηκαν σε ομαδικούς τάφους. Ο πρώτος ομαδικός τάφος είχε εντοπιστεί το 2010 αλλά παρόλες τις προσπάθειες κατέστη αδύνατο να εντοπιστούν στοιχεία για τους επιβαίνοντες στο δεύτερο λεωφορείο. Για το θάνατο των 85 τουρκοκυπρίων τον

Αύγουστο του 1974 είχαν ενημερωθεί και τα Ηνωμένα Έθνη, τα οποία είχαν πληροφορίες ότι αρχικά οι 85 είχαν θαφτεί σε άλλο σημείο και στη συνέχεια μεταφέρθηκαν στην περιοχή του λατομείου».

Η Τόχνη είναι χωριό μεταξύ Λάρνακας και Λεμεσού.

9. Ένα μήνυμα απο τη χώρα του Μαντέλα, 01/12/2013

Οι σκέψεις του Mark van der Velden, αρχισυντάκτη στο Νοτιοαφρικανικό Press Association θεωρώ ότι είναι ιδιαίτερα σημαντικές. Πρώτο, έζησε το πέρασμα της χώρας του από το ρατσισμό στη δημοκρατία, δεύτερο, παρακολούθησε από κοντά τα βήματα και την ανάλυση του Ν. Μαντέλα, και, τρίτο, γνωρίζει καλά τον έξω κόσμο καθώς αυτή είναι η φύση της εργασίας του. Στη δική του ερμηνεία, η επίλυση ενός προβλήματος αποτελεί μια σύνθετη κίνηση πραγμάτων, που μόνο ως σύνολο δημιουργούν το πλαίσιο και της προϋποθέσεις μιας αλλαγής. Ο ίδιος θεωρεί ότι οι πιο κάτω παράγοντες

αποτελούν τη βασική ενότητα που μπορεί να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις μιας ανατροπής:

1. Η άσκηση ηγετικής ικανότητας, η εμπνευσμένη ηγεσία που είναι σε θέση να κινητοποιήσει τους πολίτες για να αλλάξουν τη μοίρα τους. Μια ηγεσία που οδηγεί στην αλλαγή κάνει κάθε αναγκαία κίνηση για να πείσει την πλειοψηφία να σκεφθεί διαφορετικά, να έχει πολίτες με δραστήρια σκέψη, διεκδικητές μιας διαφορετικής εξέλιξης για το μέλλον της πατρίδας τους.

2. Το εξωτερικό περιβάλλον παίζει καταλυτικό ρόλο στα πράγματα. Σύμφωνα με το παράδειγμα του Mark van der Velden η αλλαγή στην Ν. Αφρική συντελέστηκε, γιατί, εκτός άλλων, η κατάρρευση της Σ. Ένωσης οδήγησε σε αποσταθεροποίηση γειτονικών καθεστώτων της Ν. Αφρικής. Έτσι το καθεστώς Κλερκ έχασε έναν «σύμμαχο» -το πρόσχημα ότι με την παρουσία του εμπόδιζε τη διεύρυνση της σοβιετικής συμμαχίας. Σε κάθε περίπτωση τα διεθνή προβλήματα περιέχουν μικρότερα ή μεγαλύτερα στοιχεία που συνδέονται με την επίλυση ενός εθνικού ζητήματος.

3. Η Ν. Αφρική αποτελεί ένα εξέχων παράδειγμα όπου οι συμβολισμοί και οι κινήσεις καλής θέλησης απευθύνονταν στην άλλη πλευρά με στόχο να κινητοποιήσουν συναισθήματα και δυνάμεις με στόχο τη δημιουργία μιας ατμόσφαιρας κατανόησης και υπέρβασης παλαιών προβλημάτων. Η διαχείριση του παρελθόντος είναι ένα πολύ δυνατό στοίχημα γύρω από τον τρόπο που ένα έθνος ή ένας λαός επιθυμεί να οικοδομήσει το μέλλον του. Η επούλωση πληγών του παρελθόντος προέκυψε μέσα από την πολιτική ανοικτών οριζώντων που εφάρμοσε ο Ν. Μαντέλα, ακόμα και όταν μερίδα της κοινότητας των μαύρων δυσανασχετούσε με επιλογές του και δυσπιστούσε απέναντι στις μη ρεβανσιστικές πρακτικές του. Το «τι θα γίνει με το παρελθόν», δείχνει την κατεύθυνση που θέλει να δώσει μια ηγεσία στα πράγματα για το μέλλον.

4. Στην ιστορική εξέλιξη το τυχαίο, το απροσδόκητο μερικές φορές γράφουν ιστορία. Εκεί που δεν περιμένεις κάτι, ή εκεί που όλα φαίνεται να έχουν σταματήσει, η τύχη παίζει το δικό της ρόλο. Ανατρέπει τη στασιμότητα, επιταχύνει εξελίξεις, οι διαθέσεις αλλάζουν και η ιστορία κινείται. Το τυχαίο στην αλλαγή της ιστορίας έχει αποδειχθεί ότι γράφει την επιτάχυνση και αυτό δεν

μπορεί παρά να θεωρηθεί μια σημαντική παράμετρος στη δράση της δημιουργικής πολιτικής.

5. Ο Mark van der Velden, θεωρεί ότι ένα «Κοινό Όραμα» για την Ελευθερία και την Πρόοδο συντελείται ακόμα και κάτω από τις πιο δύσκολες συνθήκες. Θεωρεί πως αν ρίξουμε μια ματιά στα όσα θεωρήθηκαν κατά καιρούς ακίνητα και στη συνέχεια άλλαξαν ή ανατράπηκαν, μπορεί να δούμε μια ανάλυση που περιέχει ψήγματα αισιοδοξίας. Κάτω από τις προϋποθέσεις που περιγράφει, ο δρόμος της οργάνωσης μιας κοινωνίας πάνω σε σύγχρονα, φιλελεύθερα, αντιπροσωπευτικά πλαίσια είναι στα χέρια κάθε λαού και ευθύνη μιας ηγεσίας να εργαστούν με πείσμα προς το σκοπό αυτό.

10. Η ΔΕΑ, ο χρόνος και οι πόροι! 05/07/2013

Κατά τη διάρκεια δημοσιογραφικής διάσκεψης τα μέλη της ΔΕΑ παρουσίασαν τα έως τώρα δεδομένα στις προσπάθειες για να ταυτοποιηθούν οστά αγνοουμένων της κυπριακής τραγωδίας. Κύριο στοιχείο το γεγονός ότι

τα οστά 71 αγνοουμένων ταυτοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια των πρώτων έξι μηνών του 2013, ένδειξη ότι συνολικά το έτος θα είναι το καλύτερο από το 2006 που άρχισε τη λειτουργία της η Διερευνητική Επιτροπή για τους Αγνοούμενους (ΔΕΑ). Σύμφωνα με τα στοιχεία που δόθηκαν το 2012 ταυτοποιήθηκαν συνολικά 23, το 2011, 51, το 2010, 67, το 2009, 86, το 2008, 54 και το 2007, 56.

Σύμφωνα με το πλήρες ρεπορτάζ που έκανε το ΚΥΠΕ επί του θέματος η ΔΕΑ δηλώνει με σαφήνεια ότι «η Επιτροπή χρειάζεται περισσότερους πόρους για να μπορέσει να συνεχίσει αποτελεσματικά το έργο της, γεγονός που επισήμαναν σε πρόσφατη επίσκεψή τους στις Βρυξέλες ενώπιον της Επιτροπής Ελευθεριών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, αλλά και σε συνάντηση που είχαν με αξιωματούχο της Επιτροπής».

Απαντώντας σε σχετικές ερωτήσεις για το μέσο όρο ταυτοποίησης των προηγούμενων χρόνων, τα μέλη ανέφεραν ότι αυτός αφορούσε περίπου πενήντα έξι ανά έτος. Σε άλλη ερώτηση αν ακόμη υπάρχουν άτομα που προσέρχονται για να δώσουν πληροφορίες για την τύχη αγνοουμένων, απάντησαν θετικά, ανανεώνοντας την

έκκλησή τους για περισσότερες πληροφορίες και υποσχόμενοι ταυτόχρονα πλήρη εμπιστευτικότητα.

Το νέο μέλος της ΔΕΑ Πολ – Ανρί αναφέρθηκε στις αλλαγές που έγιναν όσον αφορά στη λειτουργία της ΔΕΑ. Είπε ότι έχει διπλασιαστεί ο εργαστηριακός χώρος που χρησιμοποιείται, ότι προσλήφθηκαν έξι νέοι επιστήμονες, με τον συνολικό αριθμό επιστημόνων να ανέρχεται σε 60. Ο κ. Ανρί αναφέρθηκε και στα προβλήματα που υπήρξαν κατά τη διάρκεια της περσινής χρονιάς όσον αφορά στις ταυτοποιήσεις, εκφράζοντας την ικανοποίηση όλων των μελών με την διαδικασία δειγματοληψίας οστών που διενεργείται από την Διεθνή Επιτροπή για τους Αγνοουμένους (ICMP), στη Βοσνία Ερζεγοβίνη.

Παράλληλα τόνισε την ανάγκη να εξευρεθούν περισσότερα χρήματα για το έργο που επιτελείται. «Χρειαζόμαστε περισσότερους πόρους», είπε, προσθέτοντας ότι χρειάζονται επιπρόσθετα 300 χιλιάδες ευρώ το χρόνο πάνω από τα 2,5 εκ. ευρώ που τους παρέχονται αυτή τη στιγμή. Χωρίς αυτά, δεν θα μπορέσουμε να συνεχίσουμε με τους ίδιους ρυθμούς. Την ίδια στιγμή, ανέφερε ότι το θέμα ήγειραν κατά την

πρόσφατη επίσκεψή τους στις Βρυξέλλες ενώπιον της Επιτροπής Ελευθεριών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου αλλά και με αξιωματούχο της Κομισιόν, προσθέτοντας ότι έχουν επίσης οργανώσει επισκέψεις Πρεσβευτών σημαντικών χωρών στη ΔΕΑ σε μια προσπάθεια να εξευρεθούν νέοι δωρητές.

Η Γκιουλντέν Πλουμέρ Κιουτσιούκ ανέφερε ότι από το 2006 έχουν ανευρεθεί οστά που ανήκουν σε 983 άτομα, αριθμός που αναλογεί στο 49% του συνόλου των καταγεγραμμένων αγνοουμένων, Ελληνοκύπριων και Τουρκοκύπριων. Από αυτά, έχουν ταυτοποιηθεί συνολικά 409 (388 Ε/κ και 71 Τ/κ) και έχουν επιστραφεί στις οικογένειες τους, κάτι που ισοδυναμεί με 20,4% των ανευρεθέντων οστών. Από τον Ιανουάριο του 2013, έχουμε ταυτοποιήσει 71 άτομα, προσθέτοντας ότι πρόκειται για ρεκόρ.

Ο Άριστος Αριστοτέλους ανέφερε ότι «δύο είναι οι πιο σημαντικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ΔΕΑ αυτή τη στιγμή: ο χρόνος και οι πόροι. Ο χρόνος, είπε, επειδή όπως γνωρίζουμε ο καιρός περνά και πρέπει να κάνουμε όσα περισσότερα μπορούμε σύντομα και οι πόροι,

επειδή η έλλειψη πόρων, δημιουργεί περιορισμούς στο τι μπορεί να επιτευχθεί. Ο κ. Αριστοτέλους αναφέρθηκε στην αναγνώριση της οποίας τυγχάνει το έργο της ΔΕΑ παγκοσμίως, λέγοντας ότι θεωρείται μοντέλο που μπορεί να ακολουθηθεί και σε άλλες περιπτώσεις όπου υπάρχουν διενέξεις. Την Κύπρο για να δουν πως λειτουργεί η ΔΕΑ έχουν επισκεφθεί επιστήμονες από τη Σερβία, το Κόσοβο, το Ιράκ, ακόμη και τη Λιβύη. Η ΔΕΑ έχει καταβάλλει προσπάθειες να ευαισθητοποιήσει και άλλα τμήματα της κοινωνίας για το έργο της και κυρίως τους νέους. Προς αυτό το σκοπό ετοιμάστηκε ειδικό φυλλάδιο το οποίο διαμοιράστηκε σε 50.000 μαθητές σε ολόκληρο το νησί, είπε. Ανέφερε ακόμη ότι η ΔΕΑ προσπαθεί επίσης να διοργανώσει εκδηλώσεις με τη συμμετοχή συγγενών των αγνοουμένων, όπως συναυλίες».

11. ΕΕ και ΔΕΑ, 30/08/2012

Στις 30 Αυγούστου 2012 η Αντιπροσωπεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Κύπρο εξέδωσε την πιο κάτω ανακοίνωση: «Σήμερα, ημέρα μνήμης των αγνοουμένων σε όλο τον κόσμο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή

βρίσκεται στην ευχάριστη θέση να ανακοινώσει την υπογραφή με το UNDP (Αναπτυξιακό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών) της τέταρτης συμφωνίας συνεισφοράς για τη στήριξη της Επιτροπής Αγνοουμένων στην Κύπρο. Η Επιτροπή Αγνοουμένων συστάθηκε τον Απρίλιο του 1981 με συμφωνία μεταξύ της ε/κ και της τ/κ κοινότητας, υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών. Εντολή αυτής της δικοινοτικής επιτροπής είναι να εξακριβώνει την τύχη των αγνοουμένων χωρίς να αποδίδει ευθύνες για την αιτία θανάτου τους. Από το 2006 και μετά, η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ο σημαντικότερος χορηγός της Επιτροπής Αγνοουμένων. Συγκεκριμένα, το σχέδιο που χρηματοδοτεί η Ευρωπαϊκή Ένωση για τη στήριξη της Επιτροπής Αγνοουμένων παρέχει βοήθεια για την εκταφή, την ταυτοποίηση και την επιστροφή των σορών των αγνοουμένων στους συγγενείς τους, με πρωταρχικό στόχο τη συγκέντρωση επακριβών και αξιόπιστων στοιχείων σχετικά με την τύχη των αγνοουμένων. Η Επιτροπή εκτιμά ότι το σχέδιο συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση των αμοιβαίων ανησυχιών και ενισχύει τη συνεργασία μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Με την παρούσα συμφωνία, η συνεισφορά της ΕΕ για τη στήριξη της Επιτροπής Αγνοουμένων ανέρχεται πλέον σε 7,5 εκατ. ευρώ. Μέχρι σήμερα, έχουν ταυτοποιηθεί και επιστραφεί

στις οικογένειές τους οι σοροί 321 αγνοουμένων. Για να ενισχυθεί περαιτέρω η εμπιστοσύνη ανάμεσα στις δύο κοινότητες, το σχέδιο θα επιδιώξει την προοδευτική συμμετοχή των οικογενειών των αγνοουμένων στην υλοποίησή του, σε πρώτη φάση με ενέργειες ευαισθητοποίησης στη διάρκεια κοινής εκδήλωσης, καθώς και με ενημερωτικές συναντήσεις σε δημοτικά σχολεία».

Στην αναλυτική παρουσίαση του θέματος από την Επιτροπή, προκύπτουν ορισμένα βασικά ζητήματα άξια σχολιασμού:

A. Στην κυπριακή κοινωνία η σημασία του θέματος δεν τυγχάνει προβολής ανάλογα με τη βαρύτητά του. Δυστυχώς δεν έγινε κύριο θέμα ότι η διαδικασία αυτή είναι κρίσιμης σημασίας κυρίως ως μια κορυφαία πρωτοβουλία συμφιλίωσης.

B. Η εκτίμηση της Επιτροπής «ότι το σχέδιο συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση των αμοιβαίων ανησυχιών και ενισχύει τη συνεργασία μεταξύ των δύο κοινοτήτων» δεν

φαίνεται να δικαιώνεται. Συχνά η διαδικασία δεν βλέπει μπροστά γιατί η κυπριακή ηγεσία στο σύνολό της δεν την ανεβάζει στο επίπεδο που της αρμόζει και, δυστυχώς, η ΕΕ και οι αντιπρόσωποί της δεν είναι άμεσα παρόντες. Αυτό κοστίζει.

Γ. Η αναφορά ότι «από το 2006 και μετά, η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ο σημαντικότερος χορηγός της Επιτροπής Αγνοουμένων» δείχνει πόσα μπορεί να υλοποιήσει ένα κράτος μέλος φτάνει να κατανοεί τα πραγματικά δεδομένα που η ΕΕ δημιουργεί. Αν η πρωτοβουλία της ΕΕ γινόταν κτήμα πολλών, ίσως και η οικονομική στήριξη να ήταν μεγαλύτερη.

Δ. Η θέση των αριθμών είναι πολύ σημαντική: «μέχρι σήμερα, έχουν ταυτοποιηθεί και επιστραφεί στις οικογένειές τους οι σοροί 321 αγνοουμένων». Αυτή η σημαντική πρόοδος δείχνει πόσο η Κύπρος προχώρησε σε ένα ανθρωπιστικό αίτημα δεκαετιών -εξακρίβωση της τύχης των αγνοουμένων.

Ε. Με σοβαρά λάθη από την πλευρά του Ινστιτούτου Γενετικής Κύπρου η διαδικασία της ταυτοποίησης μετεφέρθη στη Βοσνία. Σοβαρή οπισθοδρόμηση αλλά αυτά είναι τα δεδομένα αφού τα συμβόλαια έχουν υπογραφεί.

Στ. Η τελευταία παράγραφος έχει την αξία της: «για να ενισχυθεί περαιτέρω η εμπιστοσύνη ανάμεσα στις δύο κοινότητες, το σχέδιο θα επιδιώξει την προοδευτική συμμετοχή των οικογενειών των αγνοουμένων στην υλοποίησή του, σε πρώτη φάση με ενέργειες ευαισθητοποίησης στη διάρκεια κοινής εκδήλωσης, καθώς και με ενημερωτικές συναντήσεις σε δημοτικά σχολεία». Θετική προσέγγιση που μπορεί να βοηθήσει στη βαθύτερη διαδικασία συμφιλίωσης. Ο Νέλσον Μαντέλα έδειξε ένα δρόμο σε μια πολύ δύσκολη και επώδυνη πορεία αλλαγής. Αν τον ακολουθήσουμε αυτό θα είναι μια ουσιώδης πρόοδος για τη συνολική Κύπρο.

Η Διερευνητική Επιτροπή για τους Αγνοούμενους (ΔΕΑ) εξέφρασε με ανακοίνωση τύπου στο τέλος του 2011 την ευγνωμοσύνη της προς την Κυπριακή Δημοκρατία για την εισφορά της ύψους 240.000 ευρώ για να συνεχίσει το έργο της. Και προσθέτει στην ανακοίνωση ότι «η νέα εισφορά έχει επιτρέψει στη ΔΕΑ να επεκτείνει το χώρο εργασίας του Ανθρωπολογικού της Εργαστηρίου, ώστε να στεγάσει μια μεγαλύτερη ομάδα επιστημόνων για να επισπευτεί η διαδικασία ταυτοποίησης των λειψάνων αγνοουμένων προσώπων στο πλαίσιο του προγράμματος της για εκταφή, ταυτοποίηση και επιστροφή λειψάνων αγνοουμένων στην Κύπρο. Μέχρι σήμερα έχουν εκταφεί λείψανα που αντιστοιχούν σε περισσότερα από 830 άτομα, ενώ πάνω από 310 αγνοούμενοι έχουν ταυτοποιηθεί και τα λείψανά τους επιστράφηκαν στις οικογένειες».

Η είδηση αυτή συνδέεται με ένα κορυφαίο πολιτικό ζήτημα που συνδέει το παρελθόν με το μέλλον της Κύπρου με έναν άρρηκτο τρόπο. Η εργασία που επιτελεί η ΔΕΑ αποτελεί την κορυφαία πράξη συμφιλίωσης ανάμεσα στην ιστορική διαδρομή της Κύπρου και αφορά τον σκληρό πυρήνα του μέλλοντός της. Αν ορίσουμε την ιστορία ως «προφήτη των περασμένων», σύμφωνα με τη

ρήση του Ε. Γκαλεάνο, τότε η εργασία της ΔΕΑ αποτελεί ένα ισχυρό κλειδί για να δούμε το εύρος της σχέσης της με τη σημερινή Κύπρο, και, ως εκ τούτου, αξίζει να τυγχάνει της περισσότερης προσοχής στο χώρο των ΜΜΕ. Η τουρκική εισβολή του 1974 και οι διακοινοτικές ταραχές του 1964 παρέχουν στη ΔΕΑ το σκληρό υλικό για να δώσει ένα τέλος στα αναπάντητα ερωτήματα πολλών ε/κ και τ/κ και έτσι να συμβάλει στο να δοθεί αξιόπιστη απάντηση σε τόσες οικογενειακές τραγωδίες.

Εναπόκειται στην πολιτική ηγεσία να αξιοποιήσει τη δουλειά της ΔΕΑ ώστε να από μέρος της σκληρής ιστορικής μας διαδρομής να συνιστά ένα μέρος της διαδικασίας που αποτυπώνει την πλήρη ενσωμάτωση της Κύπρου στο χάρτη της ευρωπαϊκής πρακτικής που οδηγεί στην αξιοποίηση της τεκμηριωμένης γνώσης ως βασικού συντελεστή αυτογνωσίας.

13. ΔΕΑ και Παγκόσμια Ημέρα Εξαφανισμένων, 01/09/2010

Η 30η Αυγούστου έχει ονομαστεί «Παγκόσμια Ημέρα Εξαφανισθέντων». Την ημέρα αυτή επέλεξαν τα μέλη της

Διερευνητικής Επιτροπής για τους Αγνοούμενους (ΔΕΑ) στην Κύπρο για να κάνουν έκκληση σε όσους τυγχάνει να γνωρίζουν κάτι που θα συμβάλει στη διακρίβωση της τύχης των αγνοουμένων «να το πράξουν χωρίς περαιτέρω καθυστέρηση». Από το ΚΥΠΕ (27/8/10) διαβάζουμε ότι η ΔΕΑ αναφέρει ότι «οι δικοινοτικές επιστημονικές ομάδες εργάζονται σκληρά από το 2006 για επιστροφή στις οικογένειες των λειψάνων των αγαπημένων τους προσώπων. Η Επιτροπή έχει επισκεφθεί 412 πιθανούς χώρους ταφής, προχώρησε στην εκταφή οστών που ανήκουν σε 690 άτομα, διενήργησε οστεολογικές αναλύσεις στο Ανθρωπολογικό Εργαστήρι και 1.187 αναλύσεις DNA στο Εργαστήρι Δικανικής Γενετικής του Ινστιτούτου Νευρολογίας και Γενετικής Κύπρου και επέστρεψε στις οικογένειες τα λείψανα 248 αγνοουμένων για κανονική ταφή. Τα τρία μέλη της ΔΕΑ επιθυμούν να ανανεώσουν την έκκλησή τους σε όσους μπορούν να βοηθήσουν προς την επίτευξη καλύτερων αποτελεσμάτων και επιτάχυνση της όλης διαδικασίας, να το πράξουν χωρίς περαιτέρω καθυστέρηση. Το να δοθεί μια πιστευτή απάντηση στις οικογένειες για την τύχη των αγαπημένων τους προσώπων αποτελεί μίαν ουδέτερη και επείγουσα ανάγκη και, εν πολλοίς, μίαν ανθρωπιστική και ευγενή υποχρέωση όλων».

Ελάχιστα μπορεί να προστεθούν σε αυτή την ουσιαστική ανακοίνωση. Σε αυτά τα ελάχιστα κρίνω ως αξιόλογα τα εξής:

Α. Ο χρόνος τρέχει και όσοι τυγχάνει να γνωρίζουν κάτι (κυρίως για την τουρκική εισβολή, 1974 και τις διακοινοτικές συγκρούσεις, 1964) ας δώσουν τις πληροφορίες που μπορεί να βοηθήσουν.

Β. Ο Γενικός Εισαγγελέας της Κυπριακής Δημοκρατίας Π. Κληρίδης επεξήγησε ότι οι μαρτυρίες αφορούν την βοήθεια να βρεθούν σημεία με οστά αγνοουμένων, και όχι οποιεσδήποτε δικαστικές ή ανακριτικές διαδικασίες για το εάν, ποιοι, πώς και πότε διέπραξαν εγκλήματα.

Γ. Η ΔΕΑ επέδειξε πλήρη σεβασμό στη διαδικασία, μιλά λίγο, και πράττει πολλά. Κέρδισε τον σεβασμό όλων, είτε ε/κ, είτε τ/κ. Δουλεύει με αντικειμενικότητα και σοβαρότητα.

Δ. Η επισήμανση της ΔΕΑ ότι το να δοθούν πληροφορίες αποτελεί «μια ανθρωπιστική και ευγενή υποχρέωση

όλων», δείχνει το μέγεθος της ευθύνης για όσους μπορούν να ενισχύσουν μια προσπάθεια με υψηλούς ανθρωπιστικούς στόχους.

Ε. Τα ΜΜΕ μπορούν να δώσουν περισσότερη ώθηση στο ζήτημα. Με την ίδια διακριτικότητα που εργάζεται η ΔΕΑ μπορεί να κινητοποιήσουν άτομα που γνωρίζουν. Είναι μια προσφορά που μετρά και καταξιώνει έναν θεσμό.

14. Οι Αγνοούμενοι όλης της Κύπρου, 14/08/2010

Η Διερευνητική Επιτροπή για τους Αγνοούμενους (ΔΕΑ) επιχειρεί να βρει νέες απαντήσεις στη Λεωφόρο Λευκόθεου στο Στρόβολο – Αύγουστος, 2010. Στο σημείο αυτό, σύμφωνα με μαρτυρία ε/κ, υπάρχει πηγάδι στο οποίο βρίσκονται οστά αριθμού τ/κ που δολοφονήθηκαν το 1963. Από το 2006 έως σήμερα έγιναν 663 εκσκαφές σε όλη την Κύπρο. Εντοπίστηκαν λείψανα στις 371 περιπτώσεις Αυτή την περίοδο έξι συνεργεία της ΔΕΑ (2 στις ελεύθερες περιοχές και 4 στην κατεχόμενη Κύπρο)

εργάζονται προς την κατεύθυνση της ανεύρεσης οστών και με την μέθοδο του DNA να αναγνωριστούν οι ταυτότητες των αγνοουμένων και να παραδοθούν στους οικείους τους. Ο συνολικός αριθμός όσων κυπρίων έχουν δηλωθεί αγνοούμενοι από το 1963 έως το 1974 είναι 2142. Από την τουρκική εισβολή 1600 ε/κ και από τις διακοινοτικές συγκρούσεις 1963-64, 500 τ/κ και 42 ε/κ. Έως σήμερα έχει ολοκληρωθεί η διαδικασία των ταυτοποιήσεων για 235 (184 ε/κ και 51 τ/κ), ενώ είναι στη φάση της ολοκλήρωσης στο ανθρωπολιγικό εργαστήριο της ΔΕΑ η διαδικασία για 375. Από την ιστοσελίδα της ΔΕΑ διαβάζουμε ότι «μέχρι σήμερα έχουν εκταφεί τα λείψανα 610 περίπου ατόμων από διάφορους χώρους ταφής σε ολόκληρο το νησί. Οι εκταφές συνεχίζονται σε όλη την Κύπρο από Δικοινοτική Ομάδα αποτελούμενη από περίπου 30 αρχαιολόγους και ανθρωπολόγους. Η Δικοινοτική Ομάδα είναι πια αυτόνομη, αφού εκπαιδεύτηκε από επιστήμονες της διεθνούς Αργεντινής Ομάδας Δικανικής Ανθρωπολογίας (EAAF) κατά τη διάρκεια των πρώτων 18 μηνών του προγράμματος».

Η διαδικασία των εκταφών αποτελεί μια από τις πιο επώδυνες πτυχές της κυπριακής τραγωδίας. Η εργασία

που επιτελεί η ΔΕΑ είναι αξιόπαινη. Με οικονομική στήριξη από τον ΟΗΕ και την ΕΕ, αλλά από χώρες με ενδιαφέρον στο θέμα, ειδικοί επιστήμονες επιχειρούν να δώσουν απαντήσεις σε συγγενείς και φίλους των αγνοουμένων. Δύσκολη υπόθεση: οι πληροφορίες συχνά δεν αποδεικνύονται ακριβείς, αφού έχουν περάσει πολλές δεκαετίες από τότε αλλά υπάρχει αποτέλεσμα. Η ΔΕΑ εργάζεται για να κλείσει πληγές του παρελθόντος και να συνεισφέρει στην προσπάθεια για να δούμε όλοι «κρυμμένες» πτυχές της σύγχρονης κυπριακής ιστορίας. Η δημιουργική προέκταση του θέματος- συζήτηση, αναγνώριση, συμφιλίωση- αφορά το μέλλον της Κύπρου. Οι ανακοινώσεις της ΔΕΑ αποτελούν κίνητρο για να εξηγήσουμε τους μηχανισμούς όπου εγκλώβισαν την Κύπρο στον φαύλο κύκλο της εξόντωσης με αποκορύφωμα την τουρκική εισβολή του 1974. Σχέδια της παλαιάς Τουρκίας να επιτύχει το «ταξίμ», ΤΜΤ, δράση ένοπλων ε/κ ομάδων, ομαδικοί τάφοι, πηγάδια.

Δύσκολο θέμα. Υπάρχει πόνος, μνήμες, προσωπικά βιώματα. Η δημόσια συζήτηση είναι ωφέλιμη ως τρόπος να πούμε τα πράγματα με το όνομά τους και έτσι να κοιτάξουμε το μέλλον με νέα μάτια. Ότι έχει συντελεστεί αποτελεί μέρος της ιστορικής διαδρομής της Κύπρου.

Έχει μεγάλη σημασία να δούμε τα γεγονότα με δύο τρόπους: πρώτα ως γνώση και μετά ως εξήγηση που συμβάλλει στην κατανόηση των γεγονότων σε τόπο και χρόνο. Η εργασία της ΔΕΑ είναι διαδικασία συμφιλίωσης. Ο Ν. Μαντέλα «δίδαξε» όσους λαούς θέλουν και μπορούν να αλλάξουν τη μοίρα τους. Το «πρότυπο» Μαντέλα αφορά πολιτικούς που μπορούν να αλλάξουν το ρου της ιστορίας με ηγετικό παράστημα και με βλέμμα στραμμένο στο μέλλον.